

*Eindrapport betreffende de informatiewerkzaamheden
van prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp*

BIJLAGEN BIJ HET EINDRAPPORT

Nr. 3

Aan: de heer prof. mr. P. Steenkamp

's-Gravenhage, 18 mei 1971.

Zeer geachte heer Steenkamp,

Ter voldoening aan uw verzoek bevestig ik u hierbij het gesprek, dat wij op uw uitnodiging dd. 17 mei voerden.

Ik heb bij die gelegenheid naar voren gebracht hoezeer ik het betreurt, dat u verantwoordelijkheid hebt aanvaard voor een opdracht, die in zoveel opzichten afwijkt van het advies, dat ik aan H.M. de Koningin mocht uitbrengen.

U hebt mij gevraagd of de P.v.d.A. thans in beginsel bereid is deel te nemen aan een parlementair meerderheidskabinet. In antwoord daarop heb ik eraan herinnerd, dat de P.v.d.A. vóór de verkiezingen een regeerakkoord heeft gesloten met D'66 en P.P.R. Deze progressieve combinatie heeft vervolgens „Hoofddlijnen van een regeringsprogram” voorgelegd aan K.V.P., A.R.P. en C.H.U. met het verzoek te willen nagaan of vóór de verkiezingen tussen deze partijen en de progressieve combinaties tot bindende afspraken terzake van samenwerking in een kabinet kon worden gekomen.

In een bespreking op 11 maart jl., waarbij u als vertegenwoordiger van de K.V.P. aanwezig was, is gebleken dat ook indien over program en personen overeenstemming zou kunnen worden bereikt, een dergelijke overeenstemming voor de confessionele partijen niet vanzelfsprekend behoefde te leiden tot afspraken, die ook na de verkiezingen bindend zouden zijn.

In de daardoor ontstane situatie heeft het buitengewoon congres van de P.v.d.A. op 20 maart jl. geconcludeerd, dat aangezien een regeerakkoord met de confessionele partijen vóór de verkiezingen niet mogelijk is gebleken, onderhandelingen met deze partijen over een parlementair kabinet na de verkiezingen en diensgevolge deelneming aan zo'n kabinet uitgesloten is.

Uiteraard geldt wat wij vóór de verkiezingen hebben gezegd ook na de verkiezingen. Evenals in het Kamerdebat over de formatie heb ik erop gewezen, dat een goede functionering van onze democratie vergt, dat partijen zich houden aan hetgeen zij vóór de verkiezingen aan de kiezers hebben voorgehouden.

Van gelding blijft, dat de P.v.d.A. evenals haar partners bereid is tijdig vóór volgende verkiezingen na te gaan of met andere partijen een regeerakkoord, dat aan het oordeel van de kiezers wordt onderworpen, tot stand kan worden gebracht.

Mocht uw werkzaamheid niet leiden tot de vorming van een kabinet als in uw opdracht ligt besloten, dan zou naar mijn oordeel, de Tweede Kamer opnieuw gelegenheid moeten hebben zich te beraden op de dan ontstane situatie en een kandidaat-formateur moeten voordragen.

Een nadere standpuntbepaling mijnerzijds over mogelijkheden, die dan overwogen dienen te worden, kan gezien de aard van uw opdracht buiten beschouwing blijven.

Ik merk nog op, dat op mijn vraag of er nog nieuwe gegevens terzake van de financiële-economische situatie beschikbaar zijn gekomen, uwerzijds is gesteld dat u totdien daarvan niet is gebleken.

In de lijn van de ook door u voorgestane openbaarheid neem ik aan, dat u tegen publikatie van deze brief geen bezwaar hebt.

Met de meeste hoogachting,

w.g. J. M. den Uyl.

Aan:

Mr. B. W. Biesheuvel,
Dr. W. Drees jr.,
Mr. W. J. Geertsema,
Drs. B. J. Udink,
Dr. G. H. Veringa.

's-Gravenhage, 4 juni 1971.

Mijne Heren,

Na de besprekingen die ik met ieder van u afzonderlijk en met u tesamen heb gehad, acht ik het gewenst om nu mijn bevindingen in grote lijnen vast te leggen en daarnaast enkele voorstellen te doen.

Uit onze gedachtenwisseling is mij gebleken dat de vijf politieke partijen, waarvan de fractieleiders de afgelopen dagen met mij hebben gesproken, in principe bereid zijn om de komende jaren tesamen verantwoordelijkheid te dragen voor het regeringsbeleid.

De gesprekspartners hechten eraan om in eerste instantie enkele verschijnselen in de wereld om ons heen te signaleren. Daarbij bleek mij een grote eensgezindheid over een aantal problemen, die even zovele uitgangspunten zijn voor een toekomstig beleid. Ik wil u in dit verband nog eens wijzen op de gecompliceerdheid van onze samenleving, waarin zovele burgers zich verloren voelen, waarin de frustratie toeneemt en allerlei noodzakelijke communicatiekanalen zijn dichtgeslibd en andere dreigen te verdwijnen. Ik denk daarbij met name aan een breed geschakeerde pers, waarvan het behoud van vitale betekenis is voor onze democratische samenleving.

De problemen van geweld, milieuvervuiling en rassentegenstellingen vroegen onze aandacht, evenals de crisissfeer die wij bij velen moeten constateren met betrekking tot de werking van ons parlementaire stelsel. Ik stel met nadruk vast dat bij alle gesprekspartners het belang wordt onderkend van de cultuur in de ruimste zin van het woord, mede als tegenwicht-scheppende kracht tegen de vermaterialisering in onze consumptiemaatschappij, die nog verscherpt wordt door soms te agressieve en misleidende reclame. Deze consumptiemaatschappij, als resultante van een noodzakelijke economische groei, heeft overigens ook vele positieve kanten.

De zorg voor degenen die achterblijven in onze samenleving, zowel regionaal als mondiaal, en voor hen die onvrijwillig onderaan de welvaarts ladder blijven steken, heeft een belangrijke rol in onze besprekingen gespeeld en daarmee was nauw verbonden de wens van ons om door middel van het onderwijs met gelijke kansen, mogelijkheden te scheppen voor betere inkomensverhoudingen.

Het inkomensbeleid waarvoor geen blauwdruk op tafel ligt, maar waarvoor wel elementen zijn aangedragen, zal mede betrekking moeten hebben op de grote groep van zelfstandigen die voor een gedeelte in onze huidige financieel-economische structuren vermalen dreigen te worden. Het afzwakken van de inflatie moet ook in dit verband van grote betekenis worden geacht.

Tesamen zijn wij onder meer vanuit deze vertrekpunten gekomen tot enkele hoofdlijnen voor een regeerakkoord en tot een aantal beleidsconclusies, die voor een gedeelte terug te vinden zijn in de navolgende punten. Zij zijn enerzijds een neerslag van de discussies, anderzijds van mijn eigen ideeën, die mede gevoed werden door datgene wat door u in de afgelopen dagen aan de orde werd gesteld. Ik wil gaarne achtereenvolgens een aantal punten aanduiden die in een regeringsprogramma zouden moeten worden teruggevonden, waarbij de juiste formulering en accentuering uiteraard het werk zal zijn van degenen die tesamen vorm zullen geven aan het toekomstige kabinetsbeleid. Zij zullen ook inhoud moeten geven aan andere onderdelen van het beleid die in onze gesprekken tot nu toe niet of onvoldoende aan de orde konden komen.

1. Volkshuisvesting

a. De ernstige stijging van de bouwkosten treedt op in een periode waarin allerwegen de noodzaak wordt gevoeld het woningbouwprogramma op te voeren ten einde de opheffing van het woningtekort versneld naderbij te brengen. Het komende kabinet zal zijn beleid richten op een in de loop van de kabinetsperiode te bereiken verschuivend vierjaren-programma van 550 000 woningen. In eerste instantie zal de uitbreiding voor de helft plaatsvinden in de woningwetbouw en voor de andere helft in de gesubsidieerde particuliere bouw, waarbij evenwel verschuivingen tussen de sectoren mogelijk blijven. Het beleid zal erop worden gericht de voor dit woningbouwprogramma benodigde bouwcapaciteit veilig te stellen.

b. Waar nodig en verantwoord zullen knelpunten van procedurele aard worden weggenomen.

c. Het huurbeleid blijft gericht op voortzetting van de huurliberalisatie, gepaard gaande met een wettelijke versterking van de positie van de huurder. Voorshands blijft bij het streven naar kostprijs-huren de wettelijk geregelde jaarlijkse huuraanpassing gehandhaafd op 6 pct. Bij een voortgaan van de explosieve kostenontwikkeling in de woningbouw zal herbezinning op dit percentage onontkoombaar zijn.

Naast het daadwerkelijk stimuleren van de doorstroming zal aan de verschuiving van objectieve naar individuele subsidies meer inhoud worden gegeven.

d. In het saneringsbeleid zal het accent meer moeten komen te liggen op het afbreken van losse krotten dan op de zeer dure veelomvattende saneringsplannen.

2. Staatkundige vernieuwing

a. Algehele grondwetsherziening initiëren.

b. Eerste Kamer: getrapte verkiezing ter discussie stellen; behandeling begroting en wetsontwerpen beperken.

c. Verhoging kiesdrempel.

d. Niet-parlementaire ombudsman.

e. Benoeming commissarissen der Koningin en burgemeesters na overleg met Provinciale Staten en Gemeenteraad.

f. Wet op de openbaarheid van bestuur in de geest van de voorstellen van de commissie-Biesheuvel.

g. Doorzichtiger maken van de bestuursstructuur, vereenvoudiging bestuurlijke procedures.

h. Stimuleren, waar nodig dwingend voorschrijven, van de vorming van gewesten, met vermindering van doublures.

i. Betere outillage en ruimere financiële middelen voor parlement en fracties.

j. Ruimere subsidiëring van de wetenschappelijke bureaus verwant aan de politieke partijen.

3. Democratisering van de onderneming

a. Klachtrecht voor individuele werknemers.

b. Beperkt beroepsrecht van de ondernemingsraad tegen kennelijk onredelijke beslissingen.

- c. Bevorderen van inspraak in het werkmilieu met behulp van de arbeidsinspectie.
- d. Rapportage in de jaarverslagen van de resultaten van de democratisering.
- e. Aangepaste medezeggenschapstructuren in ondernemingen met minder dan 100 werknemers.

4. Ruimtelijke ordening

- a. Daadwerkelijk volgen Tweede nota ruimtelijke ordening.
- b. Centralisatie van bevoegdheden met betrekking tot de ruimtelijke ordening met name in het Westen.
- c. Het betrekken van de burger bij het bestuur inzake de ruimtelijke ordening in de voorbereidende fase wettelijk regelen.
- d. Meer beheerste ontwikkeling van Zuid-West-Nederland.
- e. Landinrichtingswet meer gericht op bedrijfsvergroting en herstructurering van het platteland (o.a. verfraaiing van het landschap).
- f. Intact laten van de Waddenzee.
- g. Ontwikkeling richten op middelgrote steden met een behoorlijk percentage eengezinswoningen. Tegengaan van de verkilling van de binnenstad.

5. Regionaal beleid

- a. Herstructureringsplan Noorden des Lands.
- b. Handhaven investeringspremieregeling alleen voor het Noorden, met de mogelijkheid deze voor Limburg te laten herleven.
- c. Verplaatsingsregeling uitbreiden tot het hele Noorden.
- d. Beperken van het aantal ontwikkelingskernen buiten het Noorden.
- e. Afremmen van de investeringen in het Westen, onder meer door een investeringsheffing op bedrijfsgebouwen.
- f. Restrictief beleid, zo nodig met wetswijziging, ten aanzien van het uitgeven van terreinen voor bedrijven en kantoren in het Westen.
- g. Verplaatsen, na overleg met betrokkenen, van enkele grote (semi-)overheidskantoren van het Westen naar het Noorden en Limburg.
- h. Selectiever beleid ten aanzien van overheidssteun bij industrievestigingen.

6. Cultuur en recreatie

- a. Op korte termijn zal ons kunstbeleid moeten worden omgevormd tot een systematisch cultuurbeleid, dat zal kunnen leiden tot sociale en culturele bewustwording. Dit beleid zal moeten steunen op overleg tussen de kunstenaars, het publiek en de overheid en het zal ruim baan moeten geven aan nieuwe ideeën op dit terrein, waar deze dikwijls de periscoop vormen van dieperliggende onderstromen. Daarnaast moet een accentverschuiving naar actieve cultuurbeoefening mogelijk worden gemaakt, met name voor de jongeren.
- b. Bij de herwaardering van het overheidsbudget moet erop worden toegezien dat de cultuursector niet wordt ingedamd.
- c. Bevordering van de actieve sportbeoefening.
- d. Uitbreiden mogelijkheden openluchtrecreatie, maar tegelijk verdergaande toepassing van profijtgedachte.
- e. Sport en recreatie coördineren in handen van één bewindsman.

7. Milieuhygiëne

- a. Intensief internationaal overleg over milieuvraagstukken.

- b. Wettelijke maatregelen tegen luchtvervuiling door auto's en tegen geluidshinder.
- c. Rijksbijdragen voor de aanschaf en exploitatie van rioolwaterzuiveringsinstallaties.
- d. Opzettelijke verontreiniging strafbaar stellen.

8. Onderwijs

- a. Werkende jeugd: In 1975 zullen alle 15- en 16-jarigen 2 dagen vorming per week moeten ontvangen. Mede afhankelijk van het beschikbare lerarenbestand zou de vorming voor 17-jarigen die reeds als 16-jarigen partieel onderwijs ontvingen, kunnen worden gecontinueerd.
- b. Kleuter- en basisonderwijs: Voor de noodzakelijke kwaliteitsverbetering van kleuteronderwijs en lager onderwijs zullen:
 - de leerlingenscalen verder worden verlaagd;
 - onderzoek en ontwikkeling op het gebied van structuur en inhoud van het onderwijs moeten worden bevorderd;
 - begeleiding van de school en de individuele leerling bij het onderwijsproces en invoering van leerstofvernieuwing worden aangevat.

9. Terugdringen overbesteding

Het is noodzakelijk dat een kabinet reeds binnen een maand begint orde op zaken te stellen op financieel en sociaal-economisch terrein en wij dienen ermede te rekenen dat deze periode van herstel zeker tot begin 1973 bijzondere maatregelen zal vragen. Alhoewel een S.E.R.-advies in dezen te verwachten is, achtte u het onontkoombaar, dat nu reeds een aantal maatregelen zou worden genomen, te meer omdat de tijd dringt.

- a. Handhaven van de wiebeltax-maatregel.
- b. Handhaven van de voor 1971 geldende temporisering van overheidsuitgaven zonder compensatie in latere jaren.
- c. Opschorten van de voor 1 januari 1972 voorziene afbraak van de omzetbelasting op investeringsgoederen.
- d. Voortzetten van het terughoudende beleid ten aanzien van gemeentelijke investeringen.
- e. Stabiliseren van een deel van de researchuitgaven.
- f. Stabiliseren van het huidige nominale niveau voor ontwikkelingshulp voor de jaren 1972 en 1973.
- g. Voorshands geen herleving van een investeringsaftrekregeling in enigerlei vorm.
- h. Een restrictief overheidspersoneelsbeleid, waartoe o.m. de Formatiecommissie grotere bevoegdheden dient te krijgen.
- i. Breed overleg met het bedrijfsleven over de sociale programmering en over het conjunctuurpolitieke instrumentarium. Hierbij dienen ook aan de orde te komen de intrekking van de loonmatigingsmaatregel en de indexeringsclausules met het oog op indirecte belastingen.
- j. Overleg met het bedrijfsleven en de organisaties van de vrije beroepen over een matiging van de topinkomens. Met deze maatregelen wordt enerzijds beoogd de acute overbesteding in onze economie op korte termijn af te zwakken, terwijl anderzijds een adempauze wordt geschapen om maatregelen met een meer structureel karakter uit te werken en tot effect te laten komen.

10. Herwaardering overheidsuitgaven

- a. Naast het belang dat een herwaardering van overheidsuitgaven heeft voor het matigen van de overbesteding, is herwaardering op zichzelf juist en gewenst.
- b. In een regeerakkoord moet de bereidheid tot deze herwaardering ook daadwerkelijk blijken, o.m. door het noemen van enkele duidelijke voorbeelden van taken die in een bepaald tijdvak zullen worden afgebroken of gereduceerd. Als proeve wil ik hier vermelden:

Snel realiseren van de grondgedachte van de voorstellen Veringa/Posthumus (de verkorting van de studieduur), waarbij op bepaalde onderdelen wijzigingen mogelijk moeten zijn.

Een herziening van uitgaven voor het onderzoek bij het wetenschappelijk onderwijs en het accentueren van meer gericht onderzoek met programmering en rapportering, waarbij ook de z.g. tweede geldstroom (T.N.O.-Z.W.O.) op den duur meer relief zal moeten krijgen en de toewijzing van middelen meer gebonden zal worden aan bepaalde projecten (b.v. van milieu-research).

Matigen, eventueel achterwege laten, van aantal wegenbouw- en waterstaatswerken.

Eigen risico in de Veewet 1920.

Het bezien van de functionele ontslagleeftijden in de overheidsfeer en de daarmee verband houdende regelingen.

Verlagen van ruilverkavelingsubsidies en verhogen van ruilverkavelingsrente.

Herbezinning op de Wet op de politieke pensioenen.

Weloverwogen toepassing op een aantal terreinen van de z.g. profijtgedachte.

Voetnoot. Deze voorbeelden zijn tentatief en kunnen met een aantal andere gemakkelijk worden uitgebreid. In het boek „Verlaging van de verhoging” van de Stichting Instituut voor onderzoek van Overheidsuitgaven, zijn vele gedachten te vinden waaruit dezelfde geest spreekt.

c. De nieuwe aanpak bij de herwaardering van overheids-taken die meebrengt dat een aantal wetten en andere regelingen zal moeten worden doorgelicht, zal ook moeten worden gedemonstreerd door het aangeven van wegen om genoemde doelstelling tot duidelijk onderdeel van het beleid te maken. Daartoe zal een voortdurende bezinning op de zin en de omvang van uitgaven moeten worden geïnstitutionaliseerd. Ik denk daarbij aan de instelling van een interdepartementale commissie voor kosten-batenanalyses, aan de inschakeling van wetenschappelijke instituten, van efficiency-bureaus – eventueel ook buitenlandse – en aan duidelijke afspraken in het kabinet met betrekking tot een regelmatige bezinning op de betekenis van de overheidsuitgaven.

Verder zal moeten worden nagegaan hoe, voor belangrijke investeringen, aan het parlement vooraf en na een bepaald tijdsverloop een kosten-batenanalyse kan worden voorgelegd.

11. Knelpunten

Ik heb mogen constateren, dat niet alleen ten aanzien van de ernstige economische situatie van ons land en ten aanzien van de noodzakelijke maatregelen in deze, grote overeenstemming bestaat, maar mij is ook gebleken dat vrijwel eensgezindheid aanwezig is over de prioriteiten die in de komende kabinetsperiode recht hebben op extra aandacht en een extra toedeling uit de algemene middelen. Ik teken hierbij aan dat u allen van mening bent, dat op het terrein van de prioriteiten vanwege de huidige economische situatie, in het uitgavenbeleid gedurende de eerste periode matiging noodzakelijk is. Als prioriteiten die extra aandacht vereisen, noem ik:

- a. volkshuisvesting;
- b. lager- en kleuteronderwijs;
- c. werkende jeugd;
- d. de zelfstandigen;
- e. regionaal beleid, met name het Noorden;
- f. ontwikkelingshulp;
- g. defensie.

Daarnaast bestaat de wens om de belastingvrije voet op termijn op te trekken tot het niveau van het minimumloon (echt-paar met één kind), alsmede het geleidelijk verder verminderen van het financieringsstekort van de overheid.

12. Financiering overheidsuitgaven

Wat betreft de financiering van de overheidsuitgaven, de belastingdruk en de mogelijke operaties in het vlak van de belastingen, moge ik enkele uitgangspunten naar voren brengen. Ik teken hierbij aan, dat u het onjuist achtte om hier een kwantificering te geven, juist vanwege de onzekere financiële en sociaal-economische ontwikkeling. Gegeven dit standpunt uwerzijds, beperk ik mij dan ook tot het plaatsen van richting-wijzers die u moet zien naast hetgeen in andere paragrafen is gesteld.

a. Ook in de komende periode wordt de z.g. reële progressie in de loon- en inkomstenbelasting ingehouden.

b. Enkele wensen die bijzondere aandacht vragen en nauw verband houden met het belastingbeleid betreffen het optrekken van de belastingvrije voet en het op een of andere manier gevolg geven aan de grondgedachte uit de commissie-Van Soest met betrekking tot de zelfstandigen en uit de commissie-Van Franeker met betrekking tot het spaarloon. Een en ander zal grote bedragen vergen.

Het lijkt mij juist ervan uit te gaan dat deze wensen op fiscaal terrein, die op zichzelf zouden leiden tot een verlaging van de belastingdruk, in principe worden gefinancierd uit compenserende belastingmaatregelen elders, zodat deze operatie de totale belastingdruk niet wijzigt (vennootschapsbelasting, vermogensbelasting, successierechten en beperkte verhoging in de sfeer van de omzetbelasting in een later gedeelte van de kabinetsperiode).

c. Als ik naga welke knelpunten naar de mening van u allen in de loop van de komende kabinetsperiode en voor een gedeelte in de periode daarna moeten worden aangevat resp. worden opgelost, dan is het voor mij duidelijk dat de middelen die ter beschikking komen uit de reële progressie onvoldoende zullen blijken te zijn. Het zal nodig zijn om naast de ruimte die dus uit de reële progressie beschikbaar komt, ook na ingrijpende wijzigingen in het ongewijzigd beleid ten einde de relevante uitgavenstijging in 1972 binnen de reële begrotingsruimte van 6 pct. te houden, nog extra middelen te vinden willen wij een redelijke uitvoering geven aan de prioriteiten waarover wij het eens zijn. Daarom is het gewenst op langere termijn nog extra middelen vrij te maken, enerzijds door verdere hergroepering in het overheidsbudget – waaraan overigens ook grenzen zijn – en anderzijds door een beperkte belastingdrukverzwaring. Ik stel u voor een koppeling van beide elementen, waarbij bepaalde middelen uit de belasting-sfeer pas mogen worden aangetrokken als een bedrag in dezelfde orde van grootte vrij zal komen door hergroepering binnen en herwaardering van het overheidsbudget.

13. Sociale verzekeringen

a. In de komende regeringsperiode zullen onze sociale verzekeringen verder uitgebouwd moeten worden. Gezien de grote problemen die om een oplossing vragen en waarvoor ook algemene middelen moeten worden aangewend, dienen wij ervan uit te gaan dat in principe de uitgavenstijgingen door premieverhoging en door verschuivingen binnen de sector van de sociale zekerheid moeten worden gedekt.

b. Tot de taak van het nieuwe kabinet moet worden gerekend de voorbereiding van een algemene pensioenvoorziening, zodat in een volgende periode daarmee een aanvang kan worden gemaakt; de optrekking van de A.O.W. tot het niveau van het netto minimumloon; de totstandkoming van een arbeidsongeschiktheidsverzekering, ook voor de zelfstandigen; het bijtrekken van de pensioenen van de z.g. oud-invaliden en de aanpak van het probleem van het toenemende tekort in het invaliditeits- en ouderdomsfonds. Daarnaast eisen de autonome stijgingen van onze sociale verzekeringen voor een gedeelte veroorzaakt door de vergrijzing en de stijging van de gezondheidskosten, op zichzelf al een sterke verhoging van de premies.

c. In dit licht bezien valt niet te ontkomen aan een herwaardering binnen de sector van de sociale verzekeringen. Derhalve zal het nieuwe kabinet een gedifferentieerd beperkt eigen risico in de ziekenfondsverzekering moeten introduceren. De kinderbijslag voor het eerste en tweede kind zal niet verder worden verhoogd. De mogelijkheid van afschaffing van de kinderbijslag voor het eerste kind, met compenserende maatregelen voor de laagstbetaalden, zal worden bestudeerd.

d. Verder, en niet in de laatste plaats, zal de sociale wetgeving nauwkeurig moeten worden getoetst aan het criterium dat sociale uitkeringen dienen te worden beperkt tot degenen die hieraan objectief behoefte hebben (misbruik en ongerechtvaardigde cumulatie van uitkeringen). In overleg met het bedrijfsleven zal moeten worden bekeken hoe het sterk toenemende ziekteverzuim zou kunnen worden gereduceerd.

e. Als ik wensen en grenzen van de sociale verzekeringen zoals die in de komende periode voor ons liggen, bezie, geloof ik dat wij reëel zijn als wij stellen dat alleen langs deze weg de stijging van de premiedruk tot een orde van grootte van 3 pct. van het nationaal inkomen kan worden beperkt. Daarmede dienen wij bij andere maatregelen uiteraard rekening te houden.

14. *Inkomens- en vermogensverhoudingen*

a. Verhoging van de successierechten in de zijlijn; gelijkijdige optrekking van de vrijgestelde bedragen in de rechte lijn en zijlijn.

b. Verhoging van de vermogensbelasting tot 0,7 pct.

c. Structurele herziening B.B.R.A. 1948 richten op gelijkmatiger inkomensverhoudingen binnen het overheidsapparaat.

d. Herwaarderen van de hele schalenstructuur bij het overheidsapparaat.

e. Introductie van de spaarloongedachte in het overleg met de ambtenarenorganisaties; opheffen van de ambtenarenspaarregeling.

f. Fiscale faciliteiten voor het spaarloon; intrekken van de algemene premiespaarwet.

g. Overleg met de organisaties van de vrije beroepen om, in eerste instantie door overreding, te komen tot matiging van de hogere inkomens.

h. Premie-inkomensgrenzen verhogen in een aantal sociale verzekeringswetten.

i. Drastische verhoging van de collegegelden als aanzet naar een structurele herziening in het kader van een regeling van rentedragende voorschotten.

j. Studie over de bij statistisch onderzoek naar de inkomensverhoudingen te hanteren maatstaven (levensinkomen, gezinsgrootte).

15. *Loon- en prijsbeleid*

Ten aanzien van het beleid op het gebied van lonen en prijzen kiest het nieuwe kabinet als uitgangspunt, dat dit beleid gevoerd moet worden langs de weg van maatregelen met een algemeen karakter. Waar nodig zullen die wijzigingen moeten worden aangebracht die noodzakelijk zijn om de effectiviteit van deze globale instrumenten te versterken. Met het oog daarop zou het komende kabinet na ontvangst van het advies in deze van de Sociaal-Economische Raad het initiatief moeten nemen tot overleg met het georganiseerde bedrijfsleven. In dit verband moet het mededingingsbeleid worden versterkt.

16. *Economische macht*

Wettelijke regeling, zo mogelijk op E.E.G.-niveau, ten aanzien van fusies en andere machtsconcentraties (o.a. meldingsplicht en vernietigingsbevoegdheid van de overheid), mede op basis van de opgedane ervaringen met de fusiecode van de S.E.R.

17. *De zelfstandigen*

a. Rapport van de commissie-Van Soest als uitgangspunt met matiging en variaties.

b. Invoeren van een voorziening bij arbeidsongeschiktheid voor zelfstandigen.

c. Verbeteren bedrijfseconomische voorlichting en begeleiding.

d. Staatssecretaris bij Economische Zaken met integratieopdracht voor de zelfstandigen.

18. *Openbaar vervoer*

a. Instellen van een algemeen verkeersfonds ter financiering van aanleg en onderhoud van wegen en van steunmaatregelen voor het openbaar vervoer; in belangrijke mate gevoed uit opcenten op de motorrijtuigenbelasting en op de benzine-accijns.

b. Bevorderen van een selectief gebruik van de auto door een systeem van heffingen voor parkeren, gedifferentieerd naar de kostbaarheid van de grond.

19. *Ontwikkelingshulp*

Als gemiddelde voor de kabinetsperiode uitgaan van 1 pct. van het nationaal inkomen, waarbij de eerste twee jaren het bedrag constant blijft en in de tweede helft van de periode de achterstand wordt ingehaald.

20. *Defensie*

Onmiddellijke instelling van een brede commissie die de taak van de Nederlandse defensie in de N.A.V.O. en de voor de vervulling daarvan vereiste middelen en methoden kritisch zal onderzoeken. Voorshands geen vaststelling van een extra bedrag aan defensie-uitgaven. Wel in prioriteitenschema een bedrag reserveren voor bijstelling van de defensie-uitgaven als het advies van deze commissie in die richting wijst.

Ik heb de vrijheid gevonden om bovenstaande gedachten aan u voor te leggen omdat er op een groot aantal punten tussen u overeenstemming bestaat. Daarenboven is het naar mijn mening noodzakelijk in de gegeven situatie op financieel en sociaal-economisch terrein snel tot beslissingen te komen. Ik hoop en vertrouw met deze voorstellen een bijdrage te hebben geleverd, die er wellicht toe zal leiden dat er een mogelijkheid ontstaat voor een vruchtbare samenwerking in de komende periode.

Ik zal het op prijs stellen uiterlijk maandag 7 juni a.s. uw reactie op mijn brief te vernemen. Als u ermee instemt wil ik mijn brief en uw antwoorden op een nader in onderling overleg te bepalen tijdstip vrijgeven voor publikatie. Wilt u mij in uw antwoord ook mededelen of u zich met dat voor-nemen kunt verenigen.

Met vriendelijke groeten,
P. A. J. M. STEENKAMP.

Aan de Hooggeleerde Heer
 prof. dr. P. J. A. M. Steenkamp,
 kabinetsinformatuur

's-Gravenhage, 7 juni 1971.

Zeer geachte heer Steenkamp,

Gaarne betuig ik u mijn erkentelijkheid voor uw Memorandum van 4 juni jl., dat mij gelegenheid bood mijn fractie te raadplegen over uw bevindingen en voorstellen.

In het algemeen beoordelen wij de inhoud van uw Memorandum als grondslag voor een politiek akkoord, positief. Er zijn echter een aantal zaken, die wij nader willen preciseren of amenderen, hetgeen wij in ons kommentaar bij de afzonderlijke punten hebben aangegeven.

Uw Memorandum kan, naar ik heb begrepen, niet worden beschouwd als een ontwerp-regeringsprogramma. Op grond daarvan hebben wij er begrip voor dat belangrijke zaken zoals het buitenlands beleid, waarover hoegenaamd geen verschil van mening bestaat tussen de vijf fractievoorzitters, of zaken waarover nog niet of in onvoldoende mate kon worden gesproken, zoals het omroepbeleid, in uw Memorandum niet ter sprake komen.

In een te ontwerpen regeringsprogramma dienen dergelijke belangrijke onderwerpen uiteraard de hun toekomstige plaats te ontvangen.

Op uw beschouwingen in het inleidende deel van uw brief zal ik in deze reactie niet nader ingaan. Ik heb de indruk dat daarover tussen de fractievoorzitters een voldoende mate van overeenstemming bestaat. Te zijner tijd zullen deze en andere „vertrekpunten” moeten doorklinken in de totaliteit van het regeringsbeleid, zoals dat in een regeringsprogramma gestalte zal moeten krijgen.

Wat de afzonderlijke onderdelen van uw brief betreft, het volgende.

1. Volkshuisvesting

Met deze paragraaf kunnen wij ons verenigen als basis voor een uitgewerkt regeringsprogramma.

In een regeringsprogramma zal ons inziens duidelijk tot uitdrukking moeten komen, dat het centrale gezichtspunt, waaronder het volkshuisvestingsbeleid wordt gevoerd, dient te zijn de zorg voor een goede en betaalbare huisvesting voor diegenen, die daartoe uit eigen kracht niet in staat zijn.

Voorts zal aandacht moeten worden geschonken aan enkele speciale groepen (lagere inkomens, bejaarden, alleenstaanden, gehandicapten, krotbewoners, buitenlandse werknemers).

Het verschuivend vierjarenprogramma verstaan wij zo, dat door een geleidelijke jaarlijkse opvoering een vierjarenprogramma van 550 000 woningen in de loop van de periode 1971-1975 zal worden bereikt.

Ter verzekering van de noodzakelijke continuïteit zal ook de financiering voor een langere periode verzekerd dienen te zijn, zowel wat betreft het aandeel van de algemene middelen als dat van de grote institutionele beleggers.

Wat betreft de jaarlijkse huuraanpassing zouden wij de voorkeur geven aan de formulering: „stringente handhaving van de wettelijk geregelde jaarlijkse huuraanpassing van 6 pct., hoewel dit percentage – afhankelijk van kostenontwikkeling en inflatie – niet onder alle omstandigheden als onaantastbaar kan worden gezien”. In het subsidiebeleid dienen niet noodzakelijke subsidies te worden vermeden. Als tegenhanger en complement van het aanvullende huursubsidie zullen maatregelen noodzakelijk zijn, waardoor bij bewoners van gesubsidieerde woningen, wier huurquote beneden een bepaalde norm daalt, het subsidiebedrag wordt afgeroomd.

Als middelen ter stimulering van de doorstroming kunnen ons inziens de kwaliteit van de nieuwbouw, een stelsel van doorstromingspremies en het contingentingsbeleid dienen.

De passage in uw brief over het saneringsbeleid is ons niet geheel duidelijk. Wij nemen aan dat uw formulering niet uitsluit, dat een vervangingsprogramma in elk geval een wezenlijk deel van het volkshuisvestingsbeleid zal dienen uit te maken.

De konsekwentie zal onder ogen moeten worden gezien, dat het aandeel van de volkshuisvesting in het nationaal inkomen en in het totaal van de overheidsuitgaven als een van de prioriteiten meer dan proportioneel zal stijgen.

2. Staatkundige vernieuwing

a. Wij zijn zeer ingenomen met uw voorstel in de komende kabinetsperiode een algehele grondwetsherziening te initiëren, die naar ons oordeel met voortvarendheid ter hand dient te worden genomen.

b. Aan een rechtstreekse verkiezing van de leden van de Eerste Kamer bestaat bij ons geen behoefte. Met de minderheid van de Commissie-Cals-Donner zijn wij van mening, dat door een directe verkiezing de politieke positie van de Eerste Kamer juist zou worden versterkt, hetgeen wij niet in overeenstemming achten met uw ook door ons gesteunde voorstel de rol van deze Kamer terzake van de behandeling van begrotingen en wetsontwerpen te beperken.

c. In de huidige omstandigheden gaat onze voorkeur niet uit naar een verhoging van de kiesdrempel.

d. De aanstelling van een ombudsman, die een band met het parlement heeft, ontmoet bij ons geen bezwaren.

e. De formulering inzake de instelling van gewesten, waaraan wij grote betekenis hechten, dient te worden versterkt. Daartoe stellen wij deze tekst voor: „Instellen van gewesten door de centrale overheid met een zo groot mogelijke inspraak van provincies en gemeenten, alsmede een regeling van de gewestelijke financiën”.

Aan deze paragraaf zagen wij graag toegevoegd:

k. Beëindiging van het bestaande dualisme in de politieorganisatie; instellen van één soort politie, regionaal georganiseerd en geënt op het lokale c.q. regionale bestuur”.

3. Democratisering van de onderneming

b. Wij zouden gaarne opheldering ontvangen over hetgeen u bedoelt met een *beperkt* beroepsrecht van de ondernemingsraad tegen kennelijk onredelijke beslissingen van de leiding van de onderneming.

c. Het bevorderen van inspraak in het werkmilieu achten wij bijzonder waardevol. Het is ons echter niet geheel duidelijk welke rol, de arbeidsinspectie hierbij zou kunnen spelen.

e. Wij wijzen erop, dat over deze materie op 23 april 1971 reeds een advies van de S.E.R. is gevraagd.

Aan deze paragraaf zagen wij graag toegevoegd:

f. Een verruiming van de bevoegdheden van ondernemingsraden, mede door bevordering van experimenten op dit vlak; beslissingen, die voor de werknemers van vitale betekenis zijn – zoals overplaatsing van het bedrijf, invoering van nieuwe produktiemethoden, fusie en beëindiging van het bedrijf, massaal ontslag – mogen niet worden genomen dan na raadpleging van de ondernemingsraad.

4. Ruimtelijke ordening

a. Wij vragen ons af, of de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening op sommige punten niet toe is aan aanvulling en op andere punten aan versterking van het instrumentarium voor een consequente toepassing.

b. Terzake van een centralisatie van bevoegdheden van ruimtelijke ordening met name in het Westen, is naar onze mening een meer genuanceerde formulering op haar plaats om recht te doen aan de belangrijke taak van de lagere overheden en om de inspraak van de burgers te honoreren, die u terecht onder c. noemt.

Wel bestaat er begrip voor het verlangen dat het beleid van de verschillende departementen zo goed mogelijk wordt geëördineerd.

e. De mogelijkheid van een landinrichtingswet willen wij niet uitsluiten, mits terdege in het oog wordt gehouden de noodzaak van een landbouwstructuurbeleid, zoals dat in het kader van de ruilverkavelingswet gestalte heeft gekregen.

f. Met betrekking tot de problematiek van de Waddenzee zij in herinnering gebracht, dat de zeer breed samengestelde „waddenzeecommissie” alle aspecten daarvan uitvoerig bestudeert. Het lijkt verstandig de resultaten van deze studie af te wachten, alvorens terzake een uitspraak te doen.

5. Regionaal beleid

De financiering van het regionale beleid dient in beginsel uit de normale begrotingsruimte van het Rijk te geschieden. Een grotere financiële zekerheid zou echter kunnen worden verkregen, wanneer een deel van de rijksopbrengsten uit aardgas voor de doeleinden van het regionale beleid zou worden afgezonderd.

Deze mogelijkheden zouden wij gaarne door het nieuwe kabinet onderzocht zien.

a. Het spreekt ons inziens voor zich, dat bij afremming van de investeringen in het Westen een *selectief* beleid moet worden gevoerd.

6. Cultuur en recreatie

a. Deze formulering geeft naar onze mening aanleiding tot misverstand.

b. Wij zouden dit punt als volgt geredigeerd willen zien: „Bij de herwaardering van het overheidsbudget moet erop worden toegezien dat de cultuursector niet *onevenredig* wordt ingedamd”.

e. De coördinatie van sport en recreatie dient ons inziens te geschieden onder verantwoordelijkheid van één departement.

7. Milieuhygiëne

c. Ten aanzien van het voorstel rijksbijdragen te verlenen ten behoeve van rioolzuiveringsinstallaties rijst de vraag of de bestaande wet Verontreiniging Oppervlaktewateren hiervoor geen voldoende kader biedt. Hier is subsidiëring van aanleg reeds mogelijk; subsidiëring van exploitatie lijkt tegen de achtergrond van de vervuiler betaalt in beginsel onjuist.

8. Onderwijs

a. Wij zouden willen spreken over onderwijs in plaats van vorming.

9. Terugdringen overbesteding

In aansluiting op zowel de aanhef als het slot van deze paragraaf zouden wij nog willen opmerken dat bij het treffen van maatregelen de matiging op een evenwichtige, over alle bestedingscategorieën gespreide wijze, zal moeten worden aangebracht.

c. Bij de uitvoering van dit punt moet bijzondere aandacht worden gegeven aan de belangen van de kleine zelfstandigen; mogelijk kan een differentiatie worden ingevoerd.

f. Hierop komen wij afzonderlijk terug.

i. Dit punt willen wij na de eerste zin als volgt gewijzigd zien:

„Hierbij dient ook aan de orde te komen het al of niet handhaven of bijstellen van het loonmatigingsbesluit en de prijscalculatiebeschikking, alsmede de indexeringsclausules in verband met de indirecte belastingen en de wijziging van de ruilvoet”.

10. Herwaardering overheidsuitgaven

Naast de door u genoemde tentatieve voorbeelden inzake herwaardering van de overheidsuitgaven, willen wij van onze kant hieraan nog als voorbeelden toevoegen:

kritische doorlichting van het uitgavenbeleid bescherming bevolking;

kritische doorlichting van de uitvoering van de algemene bijstandswet;

kritische doorlichting van het totale subsidiebeleid;

wijziging van de uitkeringen aan gemeenten voor wat de materiële uitgaven in het kader van het lager onderwijs betreft door invoering van een stelsel van *genormeerde* uitkeringen.

Met betrekking tot de door u genoemde voorbeelden merken wij het volgende op:

b. sub 3. bij een matiging op het gebied van wegebouwen waterstaatswerken dient mede in de overwegingen te worden betrokken, dat de waterstaatsuitgaven een middel tot veiligstelling van ons land tegen het water, tot verhoging van de veiligheid op de weg en tot verbetering van het milieu zijn. Ook de activiteiten met betrekking tot de wegebouw zijn ten nauwste verbonden met een harmonieuze ontwikkeling van onze samenleving;

b. sub 4. wij gaan ermee akkoord dit punt nader te bezien, mits daarbij rekening wordt gehouden met de belangen van de dierziektebestrijding en de daarmee verband houdende grote exportbelangen;

b. sub 6. een herwaardering van de ruilverkavelingsvoorwaarden dient te worden bezien in het kader van de noodzaak tot planmatige landinrichtingsactiviteiten, de noodzaak tot agrarische structuurverbetering (met name bedrijfsvergroting) en de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw met name in de E.E.G.

Onzerzijds ontmoet enige verhoging van de ruilverkavelingsrente geen overwegende bezwaren. Daarnaast kan worden gedacht aan een vervroegde inning van de ruilverkavelingsrente.

11. Knelpunten

Aan de door u genoemde knelpunten die als prioriteit extra aandacht vereisen, zouden wij ook hier willen toevoegen:

de optrekking van de A.O.W. tot het niveau van het netto-minimumloon;

de totstandkoming van een volksverzekering bij arbeidsongeschiktheid;

het bijtrekken van de pensioenen van de zogenoemde oud-invaliden.

12. Financiering overheidsuitgaven

Naar onze mening zal het begrotingsbeleid in deze kabinetsperiode enerzijds een bijdrage moeten geven aan een herstel van het verstoorde externe en interne economische evenwicht en anderzijds uitdrukking moet geven aan de noodzaak tot vervulling van voor ons land essentiële taken.

In de eerste helft van de komende periode zal – naar het zich laat aanzien – het zwaartepunt moeten liggen op het herstel van het verstoorde evenwicht.

Indien – in overleg met het bedrijfsleven – de overbesteding kan worden teruggedrongen en de inflatie kan worden gematigd, biedt naar wij hopen de tweede helft van de kabinetsperiode ruimte voor verdere door ons gewenste voorzieningen. Wij menen dan ook dat in 1972 en waarschijnlijk ook in 1973 moet worden vastgehouden aan de 6 pct. stijging van de overheidsuitgaven.

a. Met dit punt gaan wij akkoord.

b. De ontwikkelde denkbeelden hebben onze instemming met dien verstande dat zorgvuldig moet worden overwogen welke gevolgen compenserende belastingmaatregelen met zich meebrengen voor wat betreft overheveling van besparingen in de consumptieve sector. Een zo neutraal en evenwichtig mogelijke compensatie zou uitermate gewenst kunnen zijn.

c. Een restrictief beleid door de overheid voor de eerste periode dat binnen de 6 pct. norm blijft, zal grote inspanningen van het nieuwe kabinet vergen.

Het lijkt redelijk dat, indien daarvoor in onze nationale economie weer enige ruimte kan worden gevonden, een geringe drukverzwaring van 0,2 pct. boven de reële progressie in het jaar 1974 en in het jaar 1975 daarvoor aanvaardbaar is te achten.

Een kritische doorlichting van de overheidsuitgaven en een verdere uitwerking van het kosten-batenprincipe heeft onze instemming.

De door u gedane suggestie van een koppeling van de beide elementen van drukverzwaring en bezuiniging is bij ons welwillend ontvangen.

Wij menen dat de mogelijkheid aanwezig is dat de stijging van de belastingdruk en de in het volgende punt genoemde sociale premiedruk zich blijven bewegen binnen voor onze nationale economie aanvaardbare grenzen.

13. Sociale verzekeringen

Met de strekking van deze paragraaf gaan wij akkoord; een nadere uitwerking zal uiteraard – in overleg met het bedrijfsleven – noodzakelijk zijn.

d. Ons inziens dient het woord „ongerechtvaardigd” te worden geschrapt.

e. De vraag rijst of hier wordt bedoeld „nationaal inkomen tegen marktprijzen, of tegen factorkosten”.

14. Inkomens- en vermogensverhoudingen

c. en g. Deze punten moeten in samenhang worden gezien.

c. De mogelijkheden tot herziening van het B.B.R.A. 1948 dienen eerst te worden onderzocht, uiteraard met inschakeling van het georganiseerd overleg.

h. Hierbij denken wij met name aan de volksverzekeringen.

i. Wij nemen aan dat met dit punt het volgende wordt bedoeld:

drastische verhoging van de collegegelden (met de daarbij behorende aanpassing van de regelen betreffende de toekenning van rijksstudietoelagen); daarnaast heroverweging van het stelsel van studiefinanciering, onder meer inzake de voorwaarden waarop rijksstudietoelagen worden toegekend en terugbetaald.

17. De zelfstandigen

Wij stellen voor na punt a in te voegen:

– maatregelen tot verbetering van de structuur van levensvatbare zelfstandige ondernemingen, waarbij ruimte wordt gemaakt voor het noodzakelijke proces van schaalvergroting.

18. Openbaar vervoer

a. Wij achten een integrale aanpak van de totale verkeers- en vervoersproblematiek uitermate wenselijk. In het kader van een bezinning op de methodiek die daartoe dienen kan, kan ook een onderzoek naar de wenselijkheid van een algemeen verkeersfonds, zoals door u gesuggereerd, van betekenis zijn. Verschillende aspecten dienen in het bijzonder onder ogen te worden gezien, zoals het wegvallen van een stuk flexibiliteit in de rijksbegroting, het verkrijgen van benodigd inzicht in de samenhang van de verschillende infrastructurele voorzieningen en de daarbij passende voeding, de verhouding tussen algemene middelen en specifieke voedingsbronnen, het aspect van de concurrentieverhouding tussen verschillende vervoersvoorzieningen.

19. Ontwikkelingshulp

De bijdrage voor ontwikkelingshulp willen wij voor wat de eerste twee jaar betreft handhaven op minimaal 1 pct. van het netto-nationaal inkomen (tegen factorkosten). In de tweede periode zal deze bijdrage extra verhoogd dienen te worden.

20. Defensie

Wij steunen uw gedachte dat de instelling van een brede commissie, die zijn visie geeft over de wijze waarop de Nederlandse strijdkrachten op de beste manier in de N.A.V.O. worden ingepast spoedig moet plaatsvinden.

Het is duidelijk, dat het werk voor zo'n commissie veelomvattend zal zijn en geruime tijd zal vergen. Zoals u weet, is de waarde van het defensiebudget, dat op plafondafspraken berustte, door exogene factoren, zoals lonen en prijzen, sterk in ongunstige zin beïnvloed. Indien op financieel gebied geen corrigerende maatregelen worden genomen, zal dit ten gevolge hebben, dat de Nederlandse krijgsmachtbijdrage in het geheel van de N.A.V.O. niet meer zal voldoen aan zijn opdracht tot oorlogsvoorkoming, crisisbeheersing en terugdringing van de rol van kernwapens. Het is daarom noodzakelijk dat in afwachting van het advies van de brede commissie, naast de normale groei van het defensiebudget een begin wordt gemaakt met het inlopen van en verder voorkomen van achterstand.

Wij zijn daarom van mening, dat een uitspraak over de hoogte van de defensie-uitgaven voor de eerstkomende jaren niet direct gekoppeld moet worden aan het advies van deze nog in te stellen commissie.

Bij ons bestaat grote waardering voor de wijze, waarop u uw arbeid verricht. Zoals uit deze brief moge blijken, heeft onze fractie zich met grote ernst aan de bespreking van uw Memorandum gewijd. Gaarne hoop ik, dat onze reactie tot het welslagen van uw pogingen zal bijdragen.

Met de publikatie van deze brief ga ik alleszins akkoord.

Met vriendelijke groet,
en hoogachting,

B. W. BIESHEUVEL.

Aan de Hooggeleerde heer

prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp,
kabinetsinformatuur.

's-Gravenhage, 5 juni 1971.

Zeer geachte heer Steenkamp,

Na gepleegd overleg met de Tweede Kamerfractie van Democratisch-Socialisten '70 wil ik gaarne voldoen aan uw verzoek een oordeel te geven over uw memorandum d.d. 4 juni jl.

Tevens maak ik van deze gelegenheid gaarne gebruik u dank te zeggen voor het voorbereidende werk dat u heeft verricht alsmede voor de intensieve wijze waarop u leiding hebt gegeven aan de besprekingen met de vijf fractievoorzitters.

Uw inleidende beschouwingen op blz. 1 en 2 hebben mijn instemming. Markante elementen van de problematiek waarmee elk kabinet in de nabije toekomst zal worden geconfronteerd, zijn daarin gesignaleerd. Wellicht ware het wenselijk hieraan nog een enkele zin toe te voegen over de (o.m. als gevolg van de groeiende bevolkingsdichtheid) toenemende verwevenheid van mensen en menselijke handelingen onderling, welke verwevenheid tot gevolg heeft dat men bij productie – en soms ook bij consumptie – meer rekening met elkander dient te houden dan in vroegere fasen van de ontwikkeling. Anderzijds blijft het gewenst om – waar maar enigszins mogelijk – aan de mens, zeker aan de *volwassen* mens, een grote mate van keuzevrijheid te laten waar zulks ook maar kan, zonder dat hij andermans belangen schaadt.

Wat de door u genoemde twintig hoofdstukken betreft stel ik u voor deze vooraf te laten gaan door een aantal opmerkingen over de bevolkingsproblematiek. Hierbij kan gepleit worden voor voorlichting, ook bij het onderwijs, over de problemen welke uit de grote bevolkingsdichtheid voortvloeien. Wat concrete maatregelen betreft kan daarbij o.m. ter sprake komen de verschaffing van anti-conceptionele middelen, b.v. in het ziekenfondspakket. Dit onderwerp zou daarom m.i. behandeling verdienen voorafgaande aan de volkshuisvesting.

Ten aanzien van de dan volgende hoofdstukken dient er m.i. van te worden uitgegaan dat een nieuw kabinet *de inflatie zal stoppen*. De laatste zin van 1c kan dan vervallen. Overigens ga ik in hoofdlijnen met uw opmerkingen akkoord.

2. Staatkundige vernieuwing

Ten aanzien van *b* merk ik op dat ik een discussie over getrapte verkiezingen voor de Eerste Kamer weinig zinvol acht.

Met betrekking tot *f*, „*Wet op de openbaarheid van bestuur*” wil ik erop wijzen, dat er tijdens het bij u gevoerde overleg weinig tijd is geweest om uitvoerig over deze materie te spreken. Het verdient aanbeveling dat een nieuw kabinet deze materie bespreekt.

Ten aanzien van *g*, „*doorzichtiger maken van de bestuursstructuur*”, stel ik voor hieraan toe te voegen:

„Het is noodzakelijk dat de taken van de verschillende overheidsinstanties duidelijk worden afgebakend, zodat het niet meer mogelijk zal zijn, dat voor hetzelfde doel door verschillende departementen subsidies gegeven worden en evenmin door verschillende bestuurslagen”.

Ten aanzien van *h*, „*Stimuleren, waar nodig dwingend voorschrijven van de vorming van gewesten*”, deel ik mede niet overtuigd te zijn van de noodzaak van vorming van een vierde bestuurslaag op grote schaal, tenzij daarbij de functies van de thans bestaande bestuurslagen mede in de beschouwingen worden betrokken. Gezien de grote betekenis die een dergelijke complicatie voor ons bestuur kan hebben, zou ik op het overleg in het nieuwe kabinet terzake niet willen vooruitlopen, aangezien het niet alleen om schaalvergroting, maar in wezen om schaaldifferentiatie gaat.

3. *Democratisering van de onderneming*
akkoord.

4. Ruimtelijke Ordening

Gaarne zag ik in dit hoofdstuk expliciet opgenomen dat het „Groene Hart van Holland” zal worden beschermd en dat op korte termijn zal worden nagegaan in hoeverre de ontwikkeling van o.m. de kantorensector in Den Haag en omgeving daarmee in overeenstemming is, ervan uitgaande dat men excessieve afstanden voor forensen wenst te vermijden.

5. Regionaal Beleid

Met de inhoud van dit hoofdstuk, dat handelt over een vraagstuk van het grootste gewicht, ga ik gaarne akkoord. Ik neem aan dat de formulering onder sub *d* niet uitsluit dat ook binnen het Noorden het aantal kernen wordt beperkt, omdat concentratie de groei bevordert.

6. Cultuur en Recreatie

Met de algemene gedachte van dit hoofdstuk „*bevordering van actieve beoefening van sport*” en evenzo „*verschuiving naar actieve cultuurbeoefening*” ben ik het eens. Het is echter niet duidelijk of uit de termen „omvorming” en „accentverschuiving” ook volgt dat bestaande subsidies kunnen worden herzien. De terminologie onder sub *b* zou erop kunnen duiden dat alle bestaande uitgaven dienen te worden gehandhaafd, maar ik neem aan, dat dit niet de bedoeling is. (Vergelijk de publikatie „Verlaging van de Verhoging”). Gaarne ga ik akkoord met het onder *e* vermelde: „Sport en recreatie coördineren in handen van één bewindsman”.

7. Milieuhygiëne

akkoord.

8. Onderwijs

akkoord.

9. Terugdringen van overbesteding

De overspanning van onze economie en de daaruit voortvloeiende zo onrechtvaardig werkende inflatie, duurt thans al enige jaren. Deze situatie – en haar verandering – verdient inderdaad speciale aandacht in een program. Daarbij dient m.i. te worden gesteld, dat het de primaire taak van de overheid is het evenwicht in de economie te handhaven.

De tijd dringt inderdaad. Het demissionaire kabinet is bezig met het opstellen van de begroting voor 1972. Het zal van groot belang zijn dat ditmaal het voorgestelde beloop van de uitgaven een belangrijke bijdrage zal leveren tot het beëindigen van de overspanning. Dit zal een aanpak over een breed front vereisen. Het is van belang dit uitdrukkelijk te vermelden, omdat anders ten onrechte de indruk zou kunnen ontstaan dat het accent weer in hoofdzaak bij enkele tijdelijke belastingmaatregelen zou kunnen liggen. Hierbij denk ik aan tal van uitgaven, waaronder ook subsidies in particuliere investeringen, zoals de later door u besproken ruilverkavelingssubsidies (hoofdstuk 10) – en aan diverse garanties.

Enkele voorstellen tot matiging van de overheidsuitgaven zijn door u opgenomen in latere hoofdstukken (10 en 14), die m.i. in hoofdstuk 9 een plaats kunnen vinden om aan te geven dat *onmiddellijk* dient te worden aangepakt, wil de inflatoire spanning in de loop van 1972 drastisch kunnen verminderen.

Voorts ware aan punt *a* toe te voegen: „Voor 1972 als laatste jaar” en ware in *b* het woord „overheid” te vervangen door „rijks”.

10. Herwaardering overheidsuitgaven

In het begin van dit hoofdstuk wordt er terecht op gewezen, dat herwaardering van overheidsuitgaven op zich juist en gewenst is. Wellicht kan dit nader worden toegelicht door erop te wijzen, dat de laatste jaren een sterke stijging van de belastingdruk te zien hebben gegeven. Uiteraard dienen de uitgaven te worden afgewogen tegenover de belastingpijn. Hoewel ook andere tarieven in ons land in het algemeen hoog zijn, geven vooral de tarieven van loon- en inkomstenbelasting en de lage vrijgestelde bedragen reden tot ernstige zorg.

De tariefsstructuur dateert in wezen nog van 1948, maar de bevolking is in hogere tariefklassen gekomen, waardoor tarieven, die oorspronkelijk voor kleine groepen waren bedoeld, thans in brede kring drukken. Men moet het nut van een uitgaaf afwegen tegenover het marginale belastingoffer en dat is, voor allerlei groepen, men denke bijvoorbeeld aan kleine zelfstandigen, ongehuwde werkende vrouwen, ontvangers van het minimumloon, zwaar.

Het is daarom urgent dat op allerlei gebied overheidsuitgaven, die zo vaak gegroeid zijn zonder toetsing, worden aangepakt. Dit klemt te meer omdat enkele algemene gedachten ter zake, geformuleerd in het program van het kabinet De Jong, niet of weinig tot verwezenlijking zijn gekomen.

Wat wetenschappelijk onderwijs betreft, ondersteun ik uw algemene instemming met de voorstellen Veringa/Posthumus tot verkorting van de studieduur. Dit geldt echter niet voor het stimuleren van een verlenging van de studie door op kosten van anderen aan een proefschrift te gaan werken, — de zgn. assistent-onderzoeker — die terwille van zijn eigen vorming verder studeert. Uiteraard kan een onderzoeker — evenals bijvoorbeeld een ambtenaar — die door de desbetreffende instantie wordt aangesteld voor werk ten behoeve van die instantie, zijn werk soms gebruiken voor het schrijven van een proefschrift. Het is echter niet wenselijk dit om te keren en een aantal mensen in Rijksdienst, of de dienst van door het Rijk gesubsidieerde instellingen, te nemen ter wille van het schrijven van een dissertatie.

Het door u onder *hoofdstuk 14* genoemde voorstel inzake collegegelden kan beter al in hoofdstuk 10 een plaats vinden. Het heeft namelijk evenzeer te maken met allocatie als met inkomensverdeling. Een structurele herziening van het subsidiepercentage: daarvoor betaalt thans degene die een academische opleiding verwerft maar één of enkele procenten van de kosten.

Wat de passage over „*verlagen van ruilverkavelingssubsidies*” en „*verhogen van ruilverkavelingsrente*” betreft, verwijs ik naar mijn eerdere opmerking over de onmiddellijke toekomst. Het is van belang de desbetreffende wet te herzien. In de tussentijd ware uiterste terughoudendheid te betrachten met het beginnen van nieuwe projecten (vergelijk ook uw voorstel aan het eind van het hoofdstuk) terwijl voor projecten die in een vroeg stadium van uitvoering zijn kan worden bezien in hoeverre voltooiing op de aanvankelijk voor ogen staande wijze nog wenselijk wordt geacht.

Het intrekken van de *Algemene Premiespaarwet* (in hoofdstuk 14 vermeld) kan ook hier een plaats in vinden. In het algemeen lijkt het goed om voorbeelden die in andere hoofdstukken zijn vermeld ter completering ook hier op te nemen. Voorts kunnen wellicht nog enkele sectoren uit het reeds aangehaalde boek „*Verlaging van de Verhoging*” worden vermeld.

11. Knelpunten

Voorstellen op fiscaal gebied zijn verspreid over de hoofdstukken 11, 12, 14, 17 en 18. Mijns inziens kan 11 beperkt blijven tot „overheidsuitgaven”, terwille van de eenvoud, echter exclusief sociale verzekeringen zoals de A.O.W. (hoofdstuk 13).

Het beleid ten aanzien van *de zelfstandigen*, dat vooral tot uiting zal komen in de strijd tegen de inflatie en in de belastingpolitiek kan dan hier vervallen. Wat het *regionale beleid* betreft kan worden verwezen naar het eerdere hoofdstuk dat daarover handelt.

Ontwikkelingshulp verdient aandacht, evenals vele andere belangrijke overheidsstaken. In hoofdstuk 19 wordt echter een verregaande verhoging na 1973 voorgesteld die mij moeilijk in een redelijke financiering lijkt onder te brengen. Ik ga akkoord met enige verhoging van de begrotingsbedragen na 1973, maar zou over het bedrag geen uitspraak willen doen, doch zulks willen overlaten aan het nieuwe kabinet in het kader van een budgettaire meerjarenbeleid. In hoofdstuk 11 kan de vermelding van de ontwikkelingshulp, nu hiervoor reeds ongeveer één miljard gulden per jaar wordt uitgetrokken, m.i. achterwege blijven. Wel is het goed om een afzonderlijk hoofdstuk op te nemen waarin aandacht wordt besteed aan de mogelijkheden van handelsverruiming.

12. Financiering Overheidsuitgaven

Dit hoofdstuk behandelt zowel financiering als enkele fiscale voorstellen. Fiscale desiderata staan echter op één lijn met uitgavenwensen en verdienen m.i. een afzonderlijke behandeling.

Een algemeen levende wens is de verhoging van de belastingvrije voet in de loon- en inkomstenbelasting. De grote aandacht voor dit punt blijkt o.m. wanneer de A.O.W.-uitkeringen hoger worden dan het voor de loon- en inkomstenbelasting vrijgestelde bedrag.

Ik acht het van groot belang dat er stelselmatig wordt gestreefd om de belastingvrije voet voor alle belastingplichtigen op te trekken en wel zo, dat gehuwden, met een inkomen gelijk aan het minimumloon, buiten deze heffing blijven. Als eerste etappe dient in de komende periode althans een verhoging van de belastingvrije voet voor alle belastingplichtigen plaats te vinden, zodanig dat gehuwden met één kind, die een inkomen ontvangen gelijk aan het minimumloon, buiten de belasting blijven. Het betreft hier het door u aan het slot van hoofdstuk 11 aangestipte punt.

Ik kan mij voorts verenigen met enige fiscale faciliteit voor *sparuloon*. Wat de positie van de *zelfstandigen* betreft merk ik op, dat het in het algemeen de voorkeur verdient indien de oudedagsvoorziening niet sterk aan het bedrijf is gebonden. Ik ga gaarne akkoord met verruiming van de mogelijkheden terzake voor zelfstandigen, maar acht de uitwerking hiervan en de mogelijkheden voor financiering van eigen bedrijf, een zaak van het nieuwe kabinet.

Wat de door u in dit hoofdstuk aan de orde gestelde financiering betreft, merk ik op dat, na de grote operatie ten aanzien van de omzetbelasting in zeer recente jaren, bij mij ernstig bezwaar bestaat inzake het besluiten tot verdere verhoging terwille van de overheidsuitgaven.

In het algemeen wijs ik erop, dat de belastingdruk de laatste jaren sterk is gestegen, naast een hoog en stijgend peil van sociale premies. De voorstellen in hoofdstuk 13 inzake sociale verzekeringen leiden tot een stijging met 3 pct., wellicht 4 pct. van het nationale inkomen. Voorts moet tijdig rekening worden gehouden met aanzienlijke verhoging van pensioenpremies indien het bedrijfsleven meer algemeen zou gaan in de richting van terzake onder meer voor ambtenaren geldende normen, ook al zal deze verhoging goeddeels in de periode beginnend in 1975 plaatsvinden.

De structurele begrotingsruimte (het bedrag dat het Rijk jaarlijks meer ontvangt bij trendmatige groei van de produktie, zonder inflatie, bij gelijkblijvende tarieven) bedraagt thans circa f 2 mld. Dit is een stijging van 1971 naar 1975 van circa f 8 mld. op jaarbasis. Van deze stijging zijn wij bereid circa 9/10 te bestemmen voor toeneming van overheidsuitgaven en circa 1/10 voor de genoemde verhoging van de belastingvrije voet. Hierdoor zou de zgn. belastingdruk (de belastingopbrengst als percentage van het nationaal inkomen) verder toenemen met bijv. ca. 0,6 pct. in 1975. Mèt de toeneming van de sociale uitkeringen, waaraan wij groot gewicht hechten, met name aan de A.O.W., betekent dit een stijging met circa 4 pct., uitgaande van een peil van ruim 4 pct. van het nationaal produkt, dat toch al een van de hoogste, zo niet DE hoogste, ter wereld is. Hiermee zou de stijgende lijn van de laatste tien jaar nog worden voortgezet.

Het is echter van belang dat naar bewuste begrenzing wordt gestreefd, zoals ook door u opgemerkt, omdat anders een onbedoelde en ongewenste begrenzing door inflatoire groei van het nationaal produkt – en daardoor inkrimping van overheidsbestedingen die nu eenmaal gevoelig zijn voor prijsstijging – tot stand komt.

Uw voorstel op bladzijde 8 van uw memorandum is anders. Het behelst het *volledig* gebruik van de zgn. reële progressie voor uitgaven en het doorvoeren van een additionele, zij het beperkte, drukverzwaring. Hiermee kan ik niet akkoord gaan. Dit betekent niet dat ik bezwaar heb tegen diverse door u genoemde suggesties, bijvoorbeeld op de bladzijden 9 en 10. De totale belastingdruk echter, inclusief de eventuele verwezenlijking van de hiervoor bedoelde suggesties, mag slechts weinig stijgen.

Ik acht een dergelijke begrenzing nuttig, zowel in verband met de hoogte van de tarieven die de bevolking thans ondervindt als wel ter ombuiging van een sinds circa 1963 voortdurend stijgende lijn. De herbezinning op diverse overheidsuitgaven, die vaak pas na enkele jaren vruchten in de vorm van minder uitgaven afwerpt, zal hierdoor ook worden gediend.

13. Sociale verzekeringen

Onder *b* dient achter A.O.W. te worden toegevoegd: „Uitkering voor gehuwden” zulks ter voorkoming van misverstand.

Naast bestrijding van misbruik van sociale verzekeringen is mede van belang een doelmatige, bij de mogelijkheden van

deze tijd passende organisatie voor de sociale wetgeving. Versnelling van de werkzaamheden, welke thans worden onderzocht om de sociale wetgeving te vereenvoudigen, is dringend gewenst.

14. Inkomens- en Vermogensverhoudingen

Hiermee ga ik in hoofdlijnen akkoord.

15 en 16

Akkoord.

17. De zelfstandigen

Akkoord. Ik wijs echter op mijn eerder gemaakte opmerking inzake oudedagsvoorziening.

18 en 19

Ik verwijs naar eerder gemaakte opmerkingen, ondermeer ten aanzien van de omvang van de ontwikkelingshulp.

20. Defensie

Akkoord.

In antwoord op uw slotopmerking deel ik mede, dat ik akkoord ga met publikatie van uw brief en van dit antwoord, op een nader en in overleg te bepalen tijdstip.

Voor de goede orde merk ik nog op dat u zich uiteraard sterk heeft beperkt ten aanzien van een aantal belangrijke sectoren van beleid, bijvoorbeeld omdat daar geen controversiële aspecten aan verbonden lijken te zijn. Het zal van nut kunnen zijn om er bij de publikatie op te wijzen dat het feit, dat een materie al dan niet in uw voorstel of in dit antwoord is besproken, geen rechtstreeks verband houdt met de betekenis van die materie. Ik noem bijvoorbeeld het buitenlandse beleid, de volksgezondheid, de protectie in sommige sectoren van het E.E.G.-beleid en de verhoudingen binnen het Koninkrijk.

Hoogachtend,

W. DREES Jr.

De Hooggeleerde Heer

Prof. Dr. P. A. J. M. Steenkamp,

's-Gravenhage, 7 juni 1971.

Zeer geachte Heer Steenkamp,

In antwoord op Uw brief van 4 juni j.l., moge ik U na overleg met de Voorzitter van de Eerste Kamer-fractie en de leden van de Tweede Kamer-fractie van de V.V.D. het volgende mededelen.

Ik meen in Uw geest te handelen door mijn antwoord toe te spitsen op de door U in Uw brief genoemde concrete punten, die naar Uw mening in een regeringsprogramma zouden moeten worden opgenomen.

Een uitvoerige discussie over Uw inleiding komt mij in dit stadium minder zinvol voor. Ik meen er dan ook goed aan te doen deze – op een enkele uitzondering na – voor Uw rekening te laten, daardoor onderstrepende, dat zij in deze vorm niet als basis kan dienen voor een regeringsverklaring.

Deze vertrekpunten zijn immers ook tijdens de gesprekken van de fractievoorzitters onder Uw leiding nimmer grondig doorgesproken.

Aangezien echter uit een stilzwijgend voorbijgaan aan Uw vermelding van de vitale betekenis voor onze democratische samenleving van het behoud van een breed geschakeerde pers, wellicht onjuiste conclusies zouden kunnen worden getrokken, acht ik het juist reeds nu als mijn mening naar voren te brengen, dat voor mij een *directe* subsidiëring door de overheid van een deel van de pers, nl. een deel van de dagbladpers, *niet aanvaardbaar is*.

Afgezien van het feit, dat daardoor onrechtvaardig zou worden gehandeld ten opzichte van de regionale dagbladen, de nieuwsbladen en de tijdschriften, ben ik bovendien van mening, dat de oplossing van het door U gesignaleerde probleem enerzijds gevonden moet worden in het openen van inkomtenbronnen, die niet direct in de overheidssfeer liggen en anderzijds in gezondere verhoudingen in het krantenbedrijf. Bij dat laatste denk ik met name aan samenwerking en sanering.

Een tweede kanttekening zou ik willen maken bij de door U in Uw inleiding gebruikte terminologie met betrekking tot de inflatie. U spreekt nl. over de grote betekenis van het afzakken van de inflatie.

Alhoewel ik moet erkennen, dat het in onze open economie voorshands onmogelijk is de inflatie een volledig halt toe te roepen, wijst m.i. het gebruik van het woord „afzakken” op een onvoldoende begrip voor de ernst van de situatie, waarin wij ons momenteel bevinden. De aard van de door U getrokken beleidsconclusies wijst m.i. in dezelfde richting. De inflatie behoort naar mijn mening niet afgezwakt te worden, doch zo krachtig mogelijk te worden bestreden.

Bij de bespreking van de concrete, in Uw brief vermelde, punten zal ik deze opvatting nader uitwerken.

1. Volkshuisvesting

a. Met U ben ik van mening, dat naar een opvoering van het woningbouwprogramma zal moeten worden gestreefd.

Het is echter mijn stellige verwachting, dat door allerlei factoren het bereiken van een verschuivend vierjarenprogramma van 550.000 woningen, waaronder ik meen te moeten verstaan, dat in ieder geval in de loop van deze kabinetsperiode een jaarproductie van 137.500 woningen moet worden bereikt, helaas niet haalbaar zal blijken te zijn.

Tot deze factoren reken ik de sterke stijging van het loonkostenniveau op grond van de onlangs afgesloten bouwcao, de overige kostenstijgingen, alsmede de door mij als zeer gewenst beschouwde verdere verbetering van de kwaliteit van de nieuwbouw.

Het totale bedrag aan schatkistbijdragen zou daardoor te hoog oplopen. Bovendien zou het waarschijnlijk nodig zijn

de door U bepleite forse opvoering van het bouwprogramma voor een groot deel in de woningwetsector dus via rijksleningen – te realiseren.

c. Voor de ook naar mijn mening gewenste opvoering van de woningproductie acht ik een huurbeleid, dat meer dan tot dusverre gericht is op een tijdig bereiken van kostprijshuren, noodzakelijk.

De passage in Uw brief, dat bij een voortgaan van de explosieve kostenontwikkeling herbezinning op het percentage van 6 van de jaarlijkse huuraanpassing onontkoombaar zal zijn, acht ik te vaag.

Ik acht deze passage mede daarom te vaag, omdat U met mij van mening bent, dat aan de verschuiving van objectieve naar individuele subsidies meer inhoud zal moeten worden gegeven.

Alleen al voor de verwezenlijking van die gedachte is aan een verdergaande huuraanpassing niet te ontkomen, maar evenmin op grond van de kostenontwikkeling in de bouw en de gewenste opvoering van de woningproductie.

d. Ten aanzien van de steden lijkt mij een beleid als door U voorgestaan ongewenst, aangezien daardoor de stadssanering in gevaar komt en dit systeem tot verpaupering zou kunnen leiden.

2. Staatkundige vernieuwing

Deze paragraaf heeft met uitzondering van punt c in het algemeen mijn instemming. Ik volsta daarom met een enkele opmerking.

In de eerste plaats herinner ik U aan mijn mededeling, tijdens één van onze gesprekken, dat de invoering van enigerlei vorm van een districtenstelsel voor de V.V.D.-fractie in elk stadium van de komende kabinetsperiode een breekpunt zou betekenen. Een voorafgaande garantie op dit punt is voor mij een onmisbare voorwaarde voor een vruchtbare samenwerking in de komende periode.

e. Het in dit punt bedoelde overleg behoort naar mijn mening niet in te houden, dat over met name genoemde kandidaten overleg wordt gepleegd.

j. Ten onrechte suggereert U in dit punt, dat de bedoelde wetenschappelijke bureaux reeds nu subsidie zouden ontvangen. Het desbetreffende wetsvoorstel is echter nog niet behandeld. Ik zou in ieder geval niet voelen voor een hogere subsidie dan daarin wordt voorgesteld.

3. Democratisering van de onderneming

Het is mijn overtuiging, dat het aan democratisering inherent is, dat over de in deze paragraaf genoemde punten eerst het oordeel wordt gevraagd van de betrokken partijen in het bedrijfsleven. Deze beraden zich bovendien reeds thans in S.E.R.-verband op de meeste van deze punten.

Voorts moge ik U nog verwijzen naar de vele belangrijke structuurwijzigingen, die zeer onlangs op dit gebied zijn tot stand gebracht. Wij geven er de voorkeur aan, hiermee in ieder geval eerst ervaring op te doen.

4. Ruimtelijke ordening

a. Indien men het overheidsbeleid in de toekomst meer dan tot dusverre zou willen baseren op de Tweede nota Ruimtelijke Ordening – en dat lijkt mij op zich zelf juist – zal men terdege rekening dienen te houden met de sinds 1967 opge-

dane ervaringen en zal men bovendien eerst vast moeten stellen wat het daadwerkelijk volgen van genoemde nota voor de Rijksbegroting gaat betekenen.

Met andere woorden, een kwantificering is dringend gewenst, terwijl kosten-batenanalyses noodzakelijk zijn.

Nu reeds ongeconditioneerd vast te stellen, dat de nota daadwerkelijk zal worden gevolgd, gaat mij bepaald te ver.

e. Ook ten aanzien van dit punt zal men zich terdege in de kosten moeten verdiepen.

g. Is eigenlijk overbodig, aangezien dit reeds volgt uit a).

Uw punten *b*, *c* en *f* hebben mij ten zeerste aangesproken

5. Regionaal beleid

a. Ervan uitgaande, dat U met de term „herstructureringsplan” een integraal plan bedoelt, dat op langer zicht is opgesteld en waaruit maatregelen op tal van gebieden zullen moeten voortkomen, die een zo groot mogelijke mate van continuïteit hebben, juich ik deze gedachte ten zeerste toe.

b. Ik kan mij geheel met dit punt verenigen, zij het, dat ik er prijs op stel, dat het nieuwe kabinet een nota uitbrengt over de situatie van de werkgelegenheid in Limburg, met name het Zuiden, ook gezien in het licht van de ontwikkeling van de pendel.

c. De verplaatsingskostenregeling zal inderdaad tot het gehele Noorden moeten worden uitgebreid.

d. Naar mijn mening zal het aantal ontwikkelingskernen ook binnen het Noorden moeten worden beperkt, omdat:

1. de arbeidsmarkt ook in het Noorden krap begint te worden en het aantrekken, met name van staf en kader, alleen daar mogelijk zal blijken, waar voldoende woningen aanwezig zijn;

2. het beginsel van de „gebundelde deconcentratie” zeker in het Noorden gered zal moeten worden, omdat dit landsdeel anders een niet onbelangrijk deel van zijn toekomstige recreatieve waarde zal inboeten.

e. Er van uitgaande, dat deze heffing slechts nieuw op te richten gebouwen zal betreffen, kan ik in beginsel met dit voorstel instemmen.

De punten *f*, *g* en *h* hebben mijn volledige instemming.

6. Cultuur en Recreatie

b. Het begrip „niet indammen van de cultuursector” is mij niet geheel duidelijk.

Gezien de relatie tot de herwaardering van het overheidsbudget veronderstel ik, dat U bedoelt te zeggen, dat de hoogte van de uitgaven voor de cultuursector niet mag worden aangetast. Met een zodanige bedoeling zou ik het beslist oneens zijn. Er mag niet op voorhand gesteld worden, dat een kritische herwaardering van het overheidsbudget geen gevolgen zou kunnen en moeten hebben voor enig onderdeel daarvan; dit geldt ook voor de cultuursector.

e. Dit punt sluit vrijwel geheel aan bij de nu bestaande situatie. Juist daarom zou het misverstand kunnen rijzen, dat het de bedoeling zou zijn voor deze zaken een apart departement te creëren, dan wel een coördinerend bewindsman zonder portefeuille.

Aangezien dat m.i. niet bedoeld is, zou een andere formulering de voorkeur verdienen.

7. Milieuhygiëne

Gezien het grote belang van dit punt is deze paragraaf, mede gezien in het licht van enkele andere, wat mager uitgevallen.

b. Ik vraag mij af of reeds thans geen maatregelen tegen luchtvervuiling door auto's kunnen worden genomen op grond van de Wet op de luchtverontreiniging.

Overigens mogen in dit punt de bromfietsen zeker niet ontbreken.

c. In het licht van het door alle partijen aanvaarde beginsel dat „de vervuiler betaalt”, komt de hier bedoelde bijdrage mij onjuist voor.

8. Onderwijs

a. Werkende jeugd: De door U voorgestelde maatregelen voor de werkende jongeren, hoe wenselijk op zich zelf ook, zullen m.i. niet verwezenlijkt kunnen worden ten gevolge van de ontoereikendheid van het lerarenbestand. Dit blijkt duidelijk uit de in januari 1971 gepubliceerde cijfers in de memorie van antwoord op het voorlopig verslag van de nota inzake de onderwijs- en arbeidsmaatregelen voor werkende jongeren. Ook de heer Kleisterlee noemde nog in het juni-nummer van Jeugdwerk Nu die cijfers keihard. Teneinde de werkende jongeren niet opnieuw teleur te stellen lijkt mij een wat bescheidener opzet de voorkeur te verdienen.

b. Met de door U gestelde noodzaak van kwaliteitsverbetering van kleuter- en lager (basis)onderwijs, ben ik het volledig eens. Het is echter mijn overtuiging, dat verlaging van de leerlingenshalen, die ik overigens wel gerealiseerd zou willen zien, op zich zelf nog niet tot de gewenste kwaliteitsverbetering behoeft te leiden, zoals ook onlangs door een onderzoek van de O.E.S.O. is aangetoond.

Daarom zal m.i. moeten worden overwogen of niet bijv. een deel van de personele en materiële inspanningen, die uit de leerlingenschaalverlaging bij het kleuteronderwijs voortvloeien, op effectievere wijze zou kunnen worden aangewend door een zekere verruiming van de toelatingsleeftijd.

Aangezien ik mij ter wille van de overzichtelijkheid van mijn antwoord wil houden aan Uw paragraafsgewijze indeling, vermeld ik hier niet mijn overige wensen op het terrein van het onderwijs.

Ten dele bieden enkele andere paragrafen mij nog de kans op deze punten nader in te gaan.

9. Terugdringen overbesteding

Het terugdringen van de overbesteding is inderdaad een dringende noodzaak. Bijna alle recente ontwikkelingen in onze economie wijzen daarop.

M.i. is de situatie zo ernstig, dat voor een zo krachtig mogelijke bestrijding van de inflatie ingrijpendere maatregelen noodzakelijk zijn, dan door U in deze paragraaf zijn aangegeven.

Ik doel daarbij op het onmiddellijk initiëren van een aantal beleidsombuigingen, waardoor de overheidsuitgaven reeds op korte termijn minder snel zullen stijgen dan bij ongewijzigd beleid het geval zou zijn. De door U onder *b* genoemde temporisering is daarvoor m.i. onvoldoende. Een aantal van door mij bedoelde ombuigingen zal bovendien een structureel karakter moeten dragen.

De oorzaken van de huidige overbesteding zijn m.i. in Uw brief ook onvoldoende geanalyseerd en mede daarom ook niet geheel evenwichtig benaderd.

Bij de bestrijdingsmaatregelen is de nadruk daardoor onevenredig sterk op een afremming van de investeringen komen te liggen, terwijl een eventuele afremming van de consumptieve bestedingen, die uiteraard sterk door de loonontwikkeling worden beïnvloed, zelfs niet uitdrukkelijk genoemd wordt.

Naar aanleiding van Uw opvatting, dat het nieuwe kabinet „reeds binnen een maand” tot het nemen van conjunctuurpolitieke maatregelen zou moeten overgaan, wil ik er juist in het kader van het afremmen van investeringen op wijzen, dat de investeringen in een aantal belangrijke bedrijfstakken juist nu een dalende tendens te zien geven. Pas omstreeks het najaar zal m.i. een voldoende inzicht in de verdere economische ontwikkeling zijn ontstaan om de richting van het te voeren conjunctuurbeleid in alle bijzonderheden te kunnen bepalen.

Overigens ben ik van mening, dat U blijk geeft van een te groot optimisme door de suggestie te wekken, dat de herstelpe-

riode in begin 1973 zou kunnen worden afgesloten. Ik acht het zeer waarschijnlijk, dat dit tijdstip aanzienlijk later zal blijken te vallen, Dit kan echter pas werkelijk worden beoordeeld maar mate de ontwikkelingen in 1971 en 1972 zich duidelijker aftekenen.

Wat de afzonderlijke punten betreft nog het volgende:

a. Het handhaven van deze maatregel kan inderdaad noodzakelijk blijken, De beslissing behoeft echter niet vóór oktober te worden genomen om de maatregel per 1-1-1972 te doen ingaan. Ik stel dit mede zo in verband met hetgeen ik onder c. opmerk.

b. Ik zou er niet op voorhand van willen uitgaan, dat de omvang van deze temporisering voldoende is.

c. Uw voorstel tot het opschorten van de voor 1-1-1972 voorziene afbraak van de omzetbelasting op investeringsgoederen ontmoet bij mij een aantal bezwaren:

1. in Uw visie zou deze maatregel samenvallen met 2 andere – een investeringsheffing op bedrijfsgebouwen in het Westen en de voortzetting van de tijdelijke 3 pct. verzwaring van de Vennootschapbelasting (wiebeltax) – die eveneens op de investeringen drukken. Gezien de steeds verder dalende rentabiliteit van de investeringen in het algemeen, en de neergaande investeringstendens waar ik reeds op wees, is dit een te zware opeenstapeling van maatregelen op een te beperkt deel van de economie.

2. De last er van drukt voor ongeveer 1/3, d.w.z. tot een bedrag van ca. f 185 miljoen in 1972, op de middenstand, de landbouw en de vrije beroepen, die reeds in een moeilijke positie verkeren.

3. Het is een wezenlijk onderdeel van het nieuwe BTW-systeem dat er geen omzetbelasting op bedrijfsmiddelen drukt. De afbraak is reeds eenmaal uitgesteld. Verder uitstel tast de rechtszekerheid aan.

4. Als conjunctuurinstrument acht ik deze maatregel niet geëigend; om andere redenen zou het echter onvermijdelijk kunnen zijn om als noodoplossing bij voorbeeld de afbraak met een half jaar uit te stellen en de daaruit voortvloeiende eenmalige opbrengst ad circa f 275 miljoen te gebruiken om een aantal nog niet gedekte belasting-opbrengstverliezen in 1972 (Kennedyronde, tweede tranche belasting-verlichting gehuwde werkende vrouw, etc. etc.) eenmalig te dekken.

De dekking voor volgende jaren zou dan moeten geschieden door een verdere beleidsombuiging, dan wel door een verhoging van de O.B. met 1/2 punt.

d. Het probleem van de gemeentelijke financiën in het algemeen en van de gemeentelijke investeringen in het bijzonder is één van de meest beklemmende in de huidige situatie.

Het financieren van gemeentelijke investeringen met behulp van kort geld heeft een onaanvaardbare omvang aangenomen. Het nieuwe kabinet zal zich op korte termijn op maatregelen moeten bezinnen hieraan een halt toe te roepen. Hierin is nl. een voorname bron van overbesteding gelegen.

Bovendien is het Kabinet-De Jong er niet in geslaagd ook de stijging van de uitgaven van de gemeenten binnen de norm van 6 pct. te houden.

Met het oog daarop zal een verdere overheveling van taken naar hogere overheden moeten worden overwogen.

e. Uit Uw formulering is niet duidelijk af te leiden welk deel van welke researchuitgaven hier wordt bedoeld.

Dit is vermoedelijk echter meer een structuur- dan een conjunctuurmaatregel.

f. Aangezien de ontwikkelingshulp op de binnenlandse bestedingen nauwelijks van invloed is, acht ik dit als conjunctuurmaatregel een slag in de lucht. Op het onderwerp ontwikkelingshulp zelf kom ik in paragraaf 19 nader terug.

g. Met dit punt ga ik akkoord, waarbij ik uiteraard aanneem, dat op de genomen beslissingen t.a.v. de zelfstandigenaftrek niet zal worden teruggekomen.

h. Akkoord.

i. Dit punt zal mede moeten worden gezien in het licht van wat in paragraaf 15 wordt gesteld.

j. Gezien de uiterst geringe rol, die de gezamenlijke topinkomens, ook gezien het relatief kleine deel, dat daarvan voor besteding wordt gebruikt, in de totale bestedingen spelen, is het afkoelingseffect van deze maatregel te verwaarlozen.

Als U dit punt wilt opnemen – waartegen ik overigens geen bezwaar heb – zou het een plaats dienen te krijgen in paragraaf 14.

M.i. zouden in deze paragraaf wel moeten worden opgenomen het onmiddellijk initiëren van een aantal beleidsombuigingen, hetgeen ik hierboven reeds vermeldde, alsmede de voortzetting van de stringente begrotingspolitiek zoals deze sinds 1969 wordt gehanteerd door het Kabinet-De Jong.

In het algemeen zou ik nog willen opmerken, dat mijn grote zorg met betrekking tot de verdere ontwikkeling van de conjunctuur, gelegen is in de duidelijk aanwezige mogelijkheid dat ondanks een optredende ontspanning, toch, mede als gevolg van het indexeringsmechanisme in de C.A.O.'s – U noemde die in punt i. terecht – de loonontwikkeling op een voor de gehele economie onaanvaardbaar hoog niveau zou doorgaan, waardoor wij in de uiterst gevaarlijke samenloop van stagnatie en inflatie terecht zouden zijn gekomen.

10. Herwaardering overheidsuitgaven

Dit is inderdaad één van de meest belangrijke taken van het nieuwe kabinet. Ook alle aan te zoeken bewindslieden zullen daarvan overtuigd moeten zijn.

Wil het kabinet er in slagen in de komende periode in betekende mate een bijdrage te leveren tot de oplossing van een aantal bestaande knelpunten in onze maatschappij, dan zal in onderling overleg op vele punten het huidige beleid moeten worden omgebogen. Bij de fractie van de V.V.D. bestaat een volledige bereidheid tot medewerking op dit punt.

Wat de concrete punten onder b. betreft moge ik het volgende opmerken.:

Ik ga volledig akkoord met een snel realiseren van de grondgedachte van de voorstellen Veringa/Posthumus, zij het, dat ik naast eventuele wijzigingen ook de noodzaak aanwezig zie van aanvullingen in verband met een snelle integratie van het wetenschappelijk onderwijs met het hoger beroepsonderwijs.

Wat de Veewet 1920 betreft zijn er m.i. inderdaad mogelijkheden tot belangrijke besparingen voor de Overheid. Het risico, dat de Staat loopt in geval er een besmettelijke veeziekte uitbreekt op bedrijven met zeer grote aantallen dieren, zou beperkt kunnen worden door het treffen van passende technische maatregelen.

Wat de ruilverkavelingen betreft zal in de eerste plaats moeten worden bedacht, dat over ruilverkavelingen tot een totale omvang van 550.000 ha. reeds is gestemd en dat deze reeds in voorbereiding of uitvoering zijn genomen.

Een ombuiging van het beleid ter zake zal dus pas op langere termijn vruchten gaan afwerpen.

Desalniettemin ben ik met U van mening, dat de gehele regeling op de helling zal moeten worden gezet, waarbij ook bijzondere aandacht zal moeten worden besteed aan de stemmingsprocedure.

Ook de door U genoemde punten zullen daarbij aan de orde moeten komen. De verdeling van de kosten van de ruilverkaveling tussen het Rijk en de grondgebruiker dienen in elk geval aan een kosten-batenanalyse te worden getoetst, waarbij naast de privaat-economische ook de sociaal-economische rentabiliteit voldoende zwaar zal moeten meewegen.

Bovendien zal moeten worden overwogen of in de toekomst in een aantal gevallen niet eerder in de richting van kavelruilen dan van ruilverkaveling zal moeten worden gedacht.

Tenslotte mag niet worden vergeten, dat in de toekomst op een niet onbelangrijke uitkering uit het Europese Oriëntatie- en Garantiefonds mag worden gerekend.

De herbezinning op de Wet op de politieke pensioenen heeft nog onlangs plaatsgehad. Er is naar mijn mening onvoldoende aanleiding tot een nieuwe herbezinning op korte termijn.

De overige punten hebben mijn onverdeelde instemming.

c. Ik acht dit punt van uitzonderlijk groot belang. Overigens wil ik wel opmerken, dat de door U bedoelde interdepartementale commissie kort geleden reeds is ingesteld.

Ten slotte wil ik er nog op wijzen, dat deze kritische doorlichtingen van uitgaven niet alleen de rijksuitgaven, doch ook de gemeentelijke uitgaven zal moeten betreffen.

11. Knelpunten

Met het in deze paragraaf gestelde ga ik grotendeels akkoord. Ten aanzien van de ontwikkelingshulp verwijs ik naar hetgeen ik daarover in paragraaf 19 opmerk.

Wat de slotalinea betreft wil ik er op wijzen, dat mijn prioriteit in het fiscale vlak niet ligt in het optrekken van de belastingvrije voet, doch het verzachten van de progressie in de loon- en inkomstenbelasting voor de middengroepen en een verdere verlichting van de belasting op de inkomsten van gehuwde werkende vrouwen.

12. Financiering overheidsuitgaven

Naar mijn mening is dit de paragraaf, waarin alle lijnen van het program samenkomen.

De uitvoerbaarheid daarvan staat of valt met de uitvoerbaarheid en aanvaardbaarheid van de hier geschetste voorstellen.

Terecht stelt U, dat mijn collega's en ik het onjuist achten hier een kwantificering te geven, vanwege de onzekere financiële en sociaal economische ontwikkeling. Om de uitvoerbaarheid van hetgeen U voorstelt onder *b.* te kunnen beoordelen, is een benaderende kwantificering echter onontbeerlijk.

a. De inhouding van de opbrengst der reële progressie in de loon- en inkomstenbelasting acht ik onontkoombaar in het licht van de vele taken die de overheid, zelfs bij ingrijpende beleidsombuigingen op afzonderlijke punten, ook in de toekomst zal hebben.

b. Voor het vervullen van de dringendste wensen op fiscaal gebied, waarbij ik – zoals reeds gezegd – de hoogste prioriteit blijf geven aan een verzachting van de progressie in de loon- en inkomstenbelasting voor de middengroepen en aan een verdere verlichting van de belasting op de inkomsten van de gehuwde werkende vrouw, zal ruimte moeten worden geschapen door een overeenkomstige verhoging van indirecte belastingen, die ook geboden is om in E.E.G.-verband tot een meer evenwichtige verhouding tussen directe en indirecte belastingen te komen.

Dit zelfde geldt eveneens ten aanzien van de door mij uiterst belangrijk geachte uitvoering van de grondgedachte van de Commissie van Soest en – zo men dat wil – van de ideeën van de Commissie Van Franeker. Van de juistheid van de voorstellen van deze commissie ben ik overigens nog niet overtuigd.

Uit deze benadering volgt reeds, dat ik niet akkoord ga met de door U voorgestelde compenserende belastingmaatregelen voor deze doeleinden.

Niet alleen, dat ik daartegen ten dele principiële bezwaren heb – waarop ik later nog terugkom – doch bovendien zijn Uw voorstellen ook kwantitatief onvoldoende.

De door U bedoelde optrekking van de belastingvrije voet in de omvang, waarin deze U blijkens paragraaf 11 voor ogen staat, kost naar schatting 700 à 800 miljoen. Bij mijn prioriteit moet U in dezelfde orde van grootte denken.

Voor de volledige uitvoering van de grondgedachte van de Commissie van Soest ter verbetering van de positie van de zelfstandigen zou f 500 miljoen op basis nodig zijn en voor die van de Commissie Van Franeker na enkele jaren vermoedelijk f 200 miljoen.

Te zamen zouden deze maatregelen dus een bedrag kosten dat ligt in de orde van grootte van f 1500 miljoen per jaar.

Als compensatie stelt U daar tegenover verhogingen van de vennootschapsbelasting, de vermogensbelasting, de successierechten en „in de sfeer van” de omzetbelasting.

Uit paragraaf 14 blijkt, dat U de vermogensbelasting tot 0,7 pct. opgetrokken zoudt willen zien. Dit brengt een opbrengstvermeerdering mee van ca. f 100 miljoen per jaar.

Uit punt 14a blijkt, dat U een verhoging van de successierechten in de zijlijn gepaard wilt doen gaan met een optrekking van de vrijgestelde bedragen, zowel in de rechte lijn als in de zijlijn. Zelfs indien deze combinatie van maatregelen per saldo tot een extra belastingopbrengst zou leiden, zou deze wellicht maximaal 15 miljoen bedragen. Ik mag U er aan herinneren, dat de successierechten in hun geheel thans per jaar slechts ca. f 300 miljoen opbrengen.

Uit onze gesprekken werd duidelijk, dat met een „bepaalde verhoging in de sfeer van de omzetbelasting” bedoeld werd het overbrengen van een aantal artikelen van het verlaagde naar het standaardtarief en niet een verhoging van het standaardtarief. Wat van het laatste ook zij, een dergelijke interne verschuiving zou maximaal niet meer dan enkele honderden miljoenen kunnen opbrengen.

Het bovenstaande betekent, dat U een bedrag in de orde van zeker 1000 miljoen per jaar zoudt moeten laten komen uit een extra opbrengst van de vennootschapsbelasting om het totaal van de verzwaren in evenwicht te brengen met de eerdergenoemde verlichtingen.

Aangezien dat ongetwijfeld niet Uw bedoeling zou zijn, laat Uw brief op dit punt zoveel vragen onbeantwoord, dat ik er goed aan meen te doen, daar nu niet verder op in te gaan, te meer niet, omdat ik een geheel andere opvatting heb – gelijk ik boven reeds uiteenzette – over de wijze van compensatie van de hier bedoelde belastingverlichting.

c. De middelen, die ter beschikking komen uit reële progressie zullen – zo stelt U – onvoldoende blijken te zijn om de knelpunten, die zich voordoen aan te vatten, respectievelijk op te lossen. Daartoe zal het naar Uw oordeel nodig zijn nog extra middelen te vinden, d.w.z. de belastingdruk te verzwaren met meer dan 1,2 pct. van het nationale inkomen in de komende vier jaren.

Het zal U niet verbazen, indien ik stel het daarmee oneens te zijn.

Ik onderschat het belang en de urgentie van de taken die de Overheid wachten allerminst, zoals U uit meerdere onderdelen van mijn antwoord ongetwijfeld is gebleken.

Naar mijn mening brengt echter een juiste afweging van de noodzaak tot uitbreiding van collectieve voorzieningen enerzijds en het gerechtvaardigde verlangen tot verhoging van het vrij besteedbaar inkomen bij alle groepen van de bevolking anderzijds, met zich mede, dat moet worden volstaan met de genoemde stijging van de belastingdruk met 1,2 pct.

Alhoewel U dit niet uitdrukkelijk vermeldt meen ik uit de teneur van Uw brief te moeten opmaken dat U de in dit punt bedoelde drukverzwaring zult willen zoeken in de sfeer van de indirecte belastingen, waarbij dan met name moet worden gedacht aan de belasting, die in deze categorie verreweg het meeste opbrengt, nl. de omzetbelasting.

Een omzetbelastingverhoging, die gelijktijdig door verlichtingen van de loon- en inkomstenbelasting zou worden gecompenseerd, en die dus niet tot een verhoging van de totale belastingdruk zou leiden, is aanvaardbaar en – zoals ik hierboven reeds uiteen heb gezet – volgens mij zelfs wenselijk. Een verzwaring van de omzetbelasting echter, die de totale druk nog verder zou opvoeren boven het toch al zeer zwaar te dragen belastingpeil van nu, plus de voorziene 1,2 pct. verdere toename, zou onverbiddelek tot afwenteling leiden (voor een verdere verhoging van de vennootschapsbelasting geldt dit overigens eveneens), d.w.z. tot extra verhogingen van lonen en prijzen. De gevolgen daarvan zouden lijnrecht in strijd komen met de sociaal-economische eis die voor mij, en blijkens Uw program ook voor U, de allerhoogste prioriteit geniet: het terugdringen van de overbesteding, de bestrijding van de inflatie. Ik kan mij daarmee dus niet eens verklaren.

Dit impliceert dus, dat ik de relevante uitgavenstijging niet alleen – gelijk U voorstelt – in 1972 binnen de reële begrotingsruimte van 6 pct. zou willen houden, doch in de gehele kabinetsperiode.

Daaruit volgt, dat extra uitgaven ter oplossing van bestaande knelpunten voor zover die niet bestreden kunnen worden uit de genoemde verzwaring van de belastingdruk met 1,2 pct. uitsluitend zullen kunnen worden gedaan naar de mate waarin het nieuwe kabinet er in zal slagen daarvoor door een verdere hergroepering in het bestaande overheidsbudget en een herwaardering van bestaande taken extra middelen vrij te maken.

13. Sociale verzekeringen

In het kader van de reeds door mij genoemde juiste afweging tussen collectieve en particuliere bestedingen ben ik van mening, dat de stijging van de premiedruk in de komende periode in ieder geval tot 3 pct. zal moeten worden beperkt. Dit getal behoort het uitgangspunt te zijn voor alle plannen en niet de resultante daarvan.

a. Met dit uitgangspunt ga ik volledig akkoord.

b. Ik mis in deze opsomming het geven van een pensioen aan de zogenaamde oud-invaliden-zelfstandigen, waarover wij met elkaar hebben gesproken.

c. en d. Deze suggestie tot herwaardering binnen de sector van de sociale verzekeringen juich ik toe.

Ik zou daar zelfs nog enkele punten aan toe willen voegen:

1. Snelle doorvoering van op coördinatie en efficiency gerichte reorganisatie van de uitvoeringsorganisaties, waarbij ook de sociale voorzieningen en de taak van de arbeidsbureaus betrokken dient te worden.

2. Een selectief beleid met betrekking tot nieuwe investeringen in de gezondheidssector.

3. Geen tot uitgavenstijgingen nodende verschuivingen van overheidsvoorzieningen naar de sociale verzekeringen, waarbij ik met name denk aan de overheveling van enkele facetten van extra murale zorg naar de A.W.B.Z.

Het komt mij voorts gewenst voor om ook de afschaffing van de kinderbijslag voor het tweede kind in de voorgenomen studie te betrekken.

e. Ik betwijfel of het inderdaad mogelijk zal zijn, mede gezien de ook door U genoemde autonome stijgingen, dit pakket van wensen en grenzen uit te voeren binnen het kader van de voor mij essentieel zijnde grens van 3 pct. premiestijging.

De mij bekende berekeningen geven hogere uitkomsten.

Mocht niet alles kunnen worden uitgevoerd, dan gaan mijn verlangens in de eerste plaats uit naar de verhoging van de A.O.W. en naar het treffen van invaliditeitsvoorzieningen voor zelfstandigen.

14. Inkomens- en vermogensverhoudingen

a. Met de optrekking van de vrijgestelde bedragen in de Successiewet ga ik akkoord. Dit past geheel in de reeds ahangige structurele herziening van de Successiewet.

Tegen de voorgestelde verhoging van de successierechten in de zijlijn heb ik bezwaren, met name ten aanzien van het tarief voor verervingen tussen broers en zusters.

Reeds nu ontstaan dikwijls ernstige moeilijkheden, indien kinderen het bedrijf van de vader als onverdeelde boedel voortzetten en één van hen komt te overlijden. Uw voorstel doet deze bezwaren toenemen.

b. Tegen de vermogensbelasting op zich zelf heb ik reeds principiële bezwaren. M.i. berust deze belasting in haar huidige vorm op verouderde beginselen. Zo acht ik het onjuist, dat een bescheiden vermogen in effecten wel door deze belasting wordt getroffen en bijv. het recht op een welvaartsvast

pensioen, dat een aanzienlijk grotere draagkracht geeft, niet. Een verhoging van deze belasting doet deze bezwaren slechts toenemen.

c. De in dit punt verankerde nivelleringsgedachte acht ik volstrekt onjuist, vooral gezien ook in het licht van de tijdens onze besprekingen door de andere gesprekspartners ter zake naar voren gebrachte wensen.

Uit C.B.S.-onderzoeken is gebleken, dat de salariëring van de hoofdamttenaren – ik laat de pensioenen buiten beschouwing – met een jaarsalaris beneden f 50 000 ruim 20 pct. achterligt bij vergelijkbare functionarissen in het bedrijfsleven; voor de topfunctionarissen in de overheidsdienst met een salaris van f 50 000 of meer bedraagt de achterstand een veelvoud daarvan.

Uw voorstel zou deze verhoudingen nog meer scheef trekken en op betrekkelijk korte termijn tot een nieuwe „Toxopeusronde” aanleiding geven.

e. en f. De voorstellen van de Cie. Van Franeker zullen nader moeten worden bestudeerd.

h. Dit punt is naar mijn mening te imperatief geformuleerd. Het zou moeten luiden:

Nadere studie van de premiedruk van de sociale verzekering voor de verschillende inkomensgroepen, teneinde tot een billijker relatie tussen bijdragen en aanspraken voor de onderscheiden groepen te komen.

i. Ik ga hier geheel mee akkoord, mits deze verhoging plaats vindt in het kader van een structurele herziening van het gehele systeem van de studietoelagen, en niet alleen „als aanzet van”. Dit punt behoort overigens m.i. niet thuis in deze paragraaf, doch in paragraaf 10.

j. Ik acht dit een belangrijk punt. In plaats van „Gezinsgrootte” moet er m.i. staan „Gezinsinkomen”.

15. Loon- en Prijsbeleid

Alvorens hierover een oordeel uit te spreken wens ik eerst het advies van de S.E.R. terzake te kennen.

Voor mij staat evenwel vast, dat het loonbeleid en het prijsbeleid langs gelijke lijnen zullen moeten worden gevoerd.

16. Economische Macht

Naar mijn mening is voor het totstandkomen van de bedoelde wettelijke regeling – hetgeen ik op zich zelf juist zou vinden – voorwaarde, dat het een regeling op E.E.G.-niveau wordt.

17. Zelfstandigen

a. Naar mijn mening behoort dit punt te luiden: Uitvoering van het Rapport van de Commissie-Van Soest, zo nodig met matiging.

18. Openbaar Vervoer

Dit punt heeft mijn volledige instemming, alleen ben ik van mening, dat i.v.m. de dezer dagen op dit stuk tot stand te brengen Benelux-harmonisatie het niet mogelijk zal zijn voor dit doel opcenten te heffen op de benzine-accijns.

19. Ontwikkelingshulp

Ik ben het er mee eens, dat de bedragen, op de Rijksbegroting uitgetrokken voor ontwikkelingshulp, gehandhaafd blijven op 1 pct. van het nationale inkomen.

Het daartoe in Uw voorstel gevolgde systeem acht ik onjuist. Het zou n.l. ten gevolge hebben, dat in 1975 ca. 1½ pct. van het nationale inkomen voor ontwikkelingshulp beschikbaar wordt gesteld en daarmee een in feite onherroepelijke claim wordt gelegd op de besteding van de overheids gelden voor de periode 1975–1979.

Aangezien het door U gedane voorstel toch niet van invloed is op het terugdringen van de overbesteding, ben ik van mening, dat de 1 pct. gedurende de gehele periode kan worden gehandhaafd.

20. *Defensie*

Met deze paragraaf kan ik niet akkoord gaan.

De door U bedoelde „brede commissie” zou in ieder geval ook niet-defensiedeskundigen moeten bevatten.

Een rapport van een zodanige commissie kan zeker niet binnen het jaar, wellicht zelfs niet binnen de twee jaar, worden verwacht.

Noodzakelijke beslissingen, hetzij verhoging van het budget, hetzij vermindering van taken, moeten *nu* genomen worden.

Verder uitstel van beslissingen is niet verantwoord.

Uit het bovenstaande volgt, dat ik op een aantal punten bezwaren heb tegen Uw voorstellen en suggesties, deels zelfs van ernstige aard.

Op andere punten daarentegen bent U aan mijn wensen tegemoet gekomen.

Ik acht de totstandkoming van een kabinet, dat zich gedragen kan weten door het vertrouwen van de vijf nu bij het beraad betrokken partijen van een zo groot belang voor de regeerbaarheid van ons land in de komende periode, dat ik graag nader overleg met U en met de andere fractievoorzitters zou willen plegen over de vraag hoe aan mijn bezwaren tegemoet gekomen zou kunnen worden.

Daarbij zullen m.i. ook die punten aan de orde moeten komen, die voor mij van groot belang zijn, doch in Uw brief niet worden vermeld. Ik denk daarbij met name aan de herziening van het omroepbestel, de verdere democratisering van de P.B.O. en de wijziging van de Wet op de kansspelen.

Tenslotte heb ik er behoefte aan U mijn welgemeende dank over te brengen voor de intensieve arbeid, welke U tot dusverre hebt verricht.

Tegen een publikatie van onze briefwisseling heb ik uit de aard der zaak geen enkel bezwaar.

Met de meeste hoogachting,

MR. W. J. GEERTSEMA.

Zeer Geachte Heer Steenkamp,

Uw brief van 4 juni j.l. heeft in onze fractie voorwerp van ampel beraad uitgemaakt. Ik wil beginnen namens onze fractie mijn grote waardering tot uitdrukking te brengen voor het werk, dat tot nu toe door U is verricht en dat zijn neerslag in deze brief heeft gekregen. Onze fractie juicht het toe, dat U zich in brede kring heeft geïnformeerd over de sociale, economische en financiële problematiek en dat U in de gesprekken met de vijf fractieleiders gezamenlijk zowel als met hen afzonderlijk het brede terrein der maatschappelijke vraagstukken hebt verkend en zich niet hebt beperkt tot de zuiver financieel-economische aspecten.

Wij zien Uw brief als een stuk, waaruit een regeerakkoord tussen de vijf betrokken partners kan worden opgebouwd. Met de daarin geschetste grote lijnen kunnen wij ons verenigen.

Dit neemt niet weg, dat wij een aantal opmerkingen en wensen hebben, die ik hierbij aan U voorleg.

De door U geschetste uitgangspunten hebben onze instemming. Zij geven aan, waarop het beleid in de komende jaren moet zijn gestoeld om een antwoord te kunnen zijn op de dringende meer fundamentele problemen, waarvoor ons volk is gesteld. Wel willen wij aantekenen, dat ook de internationale verhoudingen in de brede zin van het woord een belangrijk vertrekpunt voor het beleid opleveren. Daaronder dient verstaan te worden de bevordering van de internationale samenwerking door Nederland in die zin, dat ons land stimulerend en activerend dient op te treden om de tegenstellingen in de wereld tussen Oost en West, rijk en arm, te doorbreken, democratie te bevorderen en dictatuur en racisme te bestrijden en tot een werkelijke herstructurering der politieke, sociale en economische verhoudingen in de wereld te komen. Deze rol kan door Nederland worden vervuld ook in de volle solidariteit van onze bondgenootschappelijke banden, die voor onze eigen veiligheid en voor de stabiliteit in ons deel van de wereld vooralsnog onmisbaar zijn.

Thans ingaande op de punten, die, zoals U het in Uw schrijven stelt, in een regeringsprogram zouden moeten worden teruggevonden, wil ik in de eerste plaats Uw opmerking onderstrepen, dat in formulering en accentuering van die punten, evenals in de bepaling van de inhoud van andere delen van het beleid, ruimte moet worden gelaten voor het werk van hen, die aan het toekomstig kabinetsbeleid vorm zullen geven.

In Uw stuk is enige malen de wenselijkheid genoemd afzonderlijke bewindslieden voor bepaalde taken aan te stellen. Wij willen hier slechts opmerken, dat deze opsomming bij ons op zichzelf niet op bezwaren stuit, maar dat zij o.i. noch definitief, noch uitputtend is. Over het aantal bewindslieden, de departementale indeling, alsmede de afbakening der competenties dient in een later stadium van voorbereiding voor een kabinet een beslissing te worden genomen.

De punten 1, 2 en 3 (Volkshuisvesting, Staatkundige vernieuwing en Democratisering van de onderneming) hebben onze instemming. Punt 2 geeft ons slechts aanleiding tot de opmerking, dat de verhoging van de kiesdrempel voor onze fractie niet de enig denkbare manier is om tot een verbetering van de werking van onze parlementaire democratie te komen. Wij moeten ons derhalve ons uiteindelijk oordeel over voorstellen in die richting voorbehouden.

Ook de punten 4 en 5 (ruimtelijke ordening en regionaal beleid) hebben onze instemming. De achterliggende gedachten van de tweede nota ruimtelijke ordening, gelegen in het beginsel van een evenwichtige spreiding van de bevolking over ons land, worden door ons onderschreven.

Het beleid ten behoeve van het Noorden des lands dient zich naar onze mening eveneens uit te strekken tot delen van Overijssel.

Bij de ruimtelijke ordening en bij het spreidingsbeleid zullen ook milieuhygiënische aspecten een belangrijke rol moeten spelen.

De paragraaf over cultuur en recreatie (punt 6) kunnen wij onderschrijven, zij het dat wij van oordeel zijn, dat een critischede doorlichting en begeleiding van het financiële, met name het subsidiebeleid op dit terrein zeer geboden is. Meer in het bijzonder in het licht van de moeilijke financieel-economische positie, waarin ons land zich bevindt.

Wij kunnen instemmen met hetgeen in de paragrafen 7 en 8 (milieuhygiëne en onderwijs) is vermeld. Wel voegen wij toe aan paragraaf 8 de noodzaak van een meer geplande ontwikkeling van het voortgezet en wetenschappelijk onderwijs, o.a. ter verzekering van meer efficiency en rationalisatie op dat terrein. Oprichting van een onderwijsplanbureau achten wij in dat verband belangrijk.

Het terugdringen van de overbesteding als door U in paragraaf 9 vermeld, achten wij van groot belang. Het verder bijsturen van de financieel- en sociaal-economische situatie zal inderdaad door het nieuwe kabinet met grote spoed moeten worden ter hand genomen. Dit impliceert, dat ook de begroting 1972 een effectieve bijdrage moet leveren tot de terugdringing der overbesteding door een drastische herwaardering van een aantal overheidsuitgaven. De betekenis van de toepassing van een kosten-baten analyse op verschillende terreinen, die Uwerzijds wordt genoemd, wordt mede tegen deze achtergrond door ons bepaald onderschreven.

Uw voorstel met betrekking tot de ontwikkelingshulp in 1972 en 1973 stuit bij ons op bezwaren. Wel zouden wij er ons mee kunnen verenigen, dat in die jaren het niveau wordt gehandhaafd op 1 pct. van het netto nationaal product tegen factorkosten, welk niveau in 1971 werd gerealiseerd. Aan het breed overleg met het bedrijfsleven als vermeld onder punt 9 i hechten wij grote waarde. Daarbij dienen niet alleen de loonmatigingsmaatregel en de indexeringsclausule i.v.m. de indirecte belastingen te worden betrokken, maar op het terrein van het prijsbeleid evenzeer de calculatiebeschikking. Overigens menen wij, dat de omvang en de duur van de onder deze paragraaf opgesomde maatregelen tevens dienen te worden bepaald door de conjuncturele ontwikkeling.

Ten aanzien van punt 10 – Herwaardering der overheidsuitgaven – zij vermeld, dat wij ons met de daarin ontwikkelde gedachtengang in het algemeen kunnen verenigen. De voorbeelden van een herwaardering der overheidstaken kunnen naar ons oordeel nog worden aangevuld o.a. met de noodzaak van een kritische doorlichting van de uitvoering van de bijstandswet voor bepaalde groepen, met hantering van stringenter normen bij de bouw van scholen, de bouw van meer semi-permanente gebouwen voor het onderwijs en de volksgezondheid en in het algemeen een meer sobere uitvoering bij de bouw van openbare gebouwen.

Matiging of achterwege laten van een aantal wegenbouw- en waterstaatswerken komt ons aanvaardbaar voor, echter met dien verstande, dat bij dit beleid een relatie in het oog wordt gehouden met de eisen, welke door de ruimtelijke ordening en het spreidingsbeleid worden gesteld.

Ten aanzien van de ruilverkavelingssubsidies en de verhoging van de ruilverkavelingsrente zij vermeld, dat de aanvaardbaarheid van voorstellen terzake wordt bepaald door een totale landbouwpolitieke conceptie, welke gericht moet zijn op de versterking van de positie van de Nederlandse landbouw.

De onder 11 vermelde knelpunten geven ook onze opvattingen terzake weer. Wij wijzen erop, dat daarbij echter ook vermeld dienen te worden de milieuhygiëne, de bejaarden en de invaliden, zij het dat de financiering van de op die punten levende verlangens grotendeels langs een andere weg dan via de rijksuitgaven zal kunnen plaatsvinden.

Ten aanzien van de wens op termijn de belastingvrije voet op te trekken merken wij op, dat reeds voor 1972 voorzieningen nodig zijn om te vermijden, dat A.O.W.-trekkers in de belastingheffing zullen vallen. Daarvoor zal of de belastingvrije voet reeds moeten worden opgetrokken, of de bejaardenaftrek moeten worden verhoogd.

Paragraaf 12 geeft ons aanleiding tot de opmerking – en dit in samenhang met paragraaf 14b – dat de verhoging van de vermogensbelasting tot een blijvend niveau van 0,7 pct. als fors wordt ervaren. Wij menen, dat met name slecht renderende landbouwgronden in ieder geval in zulk een verhoging niet betrokken zouden moeten worden.

De genoemde verhoging der vennootschapsbelasting kan naar ons oordeel niet los worden gezien van het probleem der zgn. dubbele heffing, dat op dit terrein reeds geruime tijd om een oplossing vraagt.

Het zal U duidelijk zijn, dat naar ons oordeel ook een verhoging van de omzetbelasting, gezien alle daaraan verbonden prijs- en afwentelingseffecten met grote omzichtigheid moet worden benaderd.

Paragraaf 13 heeft onze instemming.

Paragraaf 14 geeft ons in de eerste plaats aanleiding tot een opmerking over punt 14b, welke hierboven reeds werd gemaakt.

In het algemeen willen wij bij deze paragraaf de opmerking maken, dat bij ons de indruk bestaat, dat het totaal der voorstellen en ideeën in Uw brief genoemd, dus niet alleen die betrekking hebbende op punt 14, een relatief zware last legt op de middeninkomensgroepen en met name ook op de ongehuwden en de werkende gehuwde vrouw.

Een voortgezette studie van de tariefindeling in de loon- en inkomstenbelasting komt ons in dit verband van belang voor.

Punt 17 brengt ons tot de opmerking, dat een studie van de ontwikkeling en de coördinatie van onderwijs en opleiding van zelfstandige ondernemers (opstelling van een onderwijsplan) van belang is.

Punt 19 vereist een aantekening, welke in het verlengde ligt van die welke hierboven op dat punt reeds werd gemaakt. Aan het einde van de kabinetsperiode moet o.i. voor de ontwikkelingshulp een niveau worden bereikt, dat boven de 1 pct. van het netto nationaal produkt tegen factorkosten ligt. Door een efficiënt en gericht bestedingsbeleid dient Nederland er tevens zorg voor te dragen, dat het in deze kabinetsperiode voor de ontwikkelingshulp een bestedingsniveau bereikt, dat boven de daarvoor aanvaarde internationale minimumnormen ligt.

Punt 20 leidt ons tot de aantekening, dat de instelling en het werk van de brede commissie als door U bedoeld, zeker nodig en nuttig is en dan ook onze instemming heeft, maar dat toch intussen reeds voor de begroting 1972 een zekere bijstelling van de defensiebegroting nodig zal zijn, teneinde een begin te maken met het inlopen van opgedane achterstand en het ontstaan van nieuwe achterstand te voorkomen.

Ik wil deze opmerkingen besluiten met te vermelden, dat wij er ons van bewust zijn, dat een verdere sterke beleidsombuiging in de overheidsuitgaven reeds aanstonds nodig is om een effectieve bijdrage tot de bestrijding der overbesteding te leveren. Zij is voorts nodig om ruimte te scheppen voor het ter hand nemen der nieuwe taken, welke liggen te wachten.

Zij moet, wil de overbesteding werkelijk bestreden kunnen worden en het door U geschetste program financieel kunnen worden verwezenlijkt, eveneens gepaard gaan met een belangrijke matiging in de andere sectoren van particuliere consumptie en investeringen. Komt dit laatste niet tot stand, dan zal veel van wat wij gezamenlijk zouden willen uitvoeren, geen doorgang kunnen vinden.

Ik moge U tenslotte mededelen, dat onzerzijds geen bezwaar bestaat tegen de publikatie van Uw brief en van mijn antwoord.

Met vriendelijke groeten,

B. J. UDINK.

*De hoogedelgestrenge heer
prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp*

Binnenhof, 7 juni 1971

Hoogedelgestrenge heer,

Uw memorandum van 4 juni heeft geleid tot diepgaand be- raad in de fractie van de K.V.P. Op vele punten van dit memorandum heeft mijn fractie een lijn kunnen onderkennen, die haar in het algemeen aanspreekt. De wijze waarop U de financieel-economische en sociale problematiek hebt willen plaatsen in een kader waaruit betrokkenheid bij de maatschap- pelijke veranderingsprocessen naar voren komt, wordt gaarne onderschreven. Het nagestreefde evenwicht tussen wen- sen en mogelijkheden, tussen het werken aan de oplossing van knelpunten en de bezinning op in het verleden tot stand gekomen regelingen, komt ons in het algemeen aanvaardbaar voor. Zij heeft daarnaast overwogen, dat uw memorandum nog geen afgewogen regeerakkoord is en dat een aantal voor- stellen uwerzijds ongetwijfeld ruimte laten voor verduidelij- king, aanvulling en, naar wij hopen, wijziging. Ook in meer algemene zin neemt zij aan dat in een regeerakkoord ook een aantal uitgangspunten voor beleid zal worden geformuleerd die thans nog niet door U aan de orde zijn gesteld, zoals b.v. Buitenlands Beleid, Samenwerking binnen het Koninkrijk enz.

Wij hebben geen behoefte aan het plaatsen van kanttekenin- gen bij die onderwerpen, die wij hebben kunnen herkennen als programmapunten, waarvoor de K.V.P. zich in de verkie- zingscampagne heeft ingezet. U kunt er van verzekerd zijn, dat onze Tweede Kamerfractie voor de realisering daarvan zich gaarne zal inzetten. Voorts aanvaardt zij uw constatering, dat de huidige financieel-economische situatie van het land tot grote zorg maant. Dat betekent, dat zij bereid is die maat- regelen te ondersteunen, die het bereiken van een herstel zul- len kunnen bevorderen.

In dit verband meent zij U er aan te mogen herinneren, dat in het K.V.P.-kernprogram een belangrijk punt is opgenomen, dat rechtstreeks de samenhang legt met de realisering van de wensen, die de K.V.P. heeft geuit voor de komende parle- mentaire periode. Dit programmapunt (172) luidt:

„Dit alles te bereiken zal slechts mogelijk zijn, als de over- heid voor haar beleid de instemming en medewerking van het georganiseerde bedrijfsleven verkrijgt. Daartoe is het gewenst, dat de overheidsuitgaven en het financieringsplan worden in- gepast in de sociaal-economische programmering op middel- lange termijn, die de overheid samen met het bedrijfsleven opstelt, waarin betrokken worden de groei van de overheids- voorzieningen, de verdere uitbouw van de sociale voorzienin- gen en datgene wat beschikbaar moet blijven als vrij besteed- baar inkomen (vgl. ook de punten 29 en 36). Als daarbij blijkt dat de partikuliere sectoren samen niet bereid zijn het overheidsaandeel aanmerkelijk te laten toenemen, zal een geringere uitbreiding van de kollektieve voorzieningen over- wogen moeten worden, teneinde het ontstaan van een infla- tiespiraal te vermijden.

De bereidheid moet vooraf verzekerd zijn; anders moet men tussentijds lopende ontwikkelingen (initiatieven) afbreken of inflatie aanvaarden. Een prioriteitsstelling is nodig om vooraf te kunnen bepalen welke uitgaven dan zouden moeten ver- vallen.”

Het is daarom duidelijk dat wij met U van oordeel zijn dat goed overleg met het bedrijfsleven, vergezeld van nieuwe im- pulsen, van onschatbare betekenis is.

U spreekt in het eerste gedeelte van uw memorandum ook over de noodzaak tot handhaving van een breed geschakeerde pers. In de concrete voorstellen, die U vervolgens in uw me- morandum doet, komt U op dit beleidsterrein evenwel niet meer terug. Dit komt ons, gezien de noodzaak van verdere bestudering, juist voor.

Voorts moge ik mij veroorloven enkele kanttekeningen te plaatsen bij een aantal van de concreet door U gedane voor- stellen:

1. *Volkshuisvesting*

a. Met de beleidsvoorstellen kan ik instemmen, doch zou deze gaarne zo geformuleerd zien, dat geen misverstand kan rijzen omtrent het aan het einde van de kabinetperiode te bereiken jaargemiddelde.

b. Ten aanzien van de krotopruijing is eveneens verdui- delijking van uw bedoelingen gewenst. De omvang van de krotopruijing zelf mag niet in het geding zijn.

c. Financiering: hierover wordt een passage gemist. Om- wille van de continuïteit in de bouw is een paragraaf terzake naar mijn mening onmisbaar.

2. *Staatkundige vernieuwing*

a. Ik konformeer mij aan de omschrijving van taak en plaats van een ombudsman, konform de behandeling, die in de Twee- de Kamer heeft plaatsgevonden.

b. Het nieuwe kabinet zal de vrijheid moeten hebben voor- stellen te doen, die afwijken van de plannen, die het kabinet- De Jong t.a.v. de Commissie Openbaarheid-Openheid reeds heeft kenbaar gemaakt.

3. *Demokratisering onderneming*

a. *Inspraak werkmilieu-arbeidsinspektie.* Een eventuele in- schakeling van de arbeidsinspektie moet naar mijn mening de eigen verantwoordelijkheid van de sociale partners onver- let laten.

b. *Ten aanzien van klachtrecht/beroepsrecht en de mede- zeggenschap bij bedrijven met minder dan 100 werknemers* bereidt de SER adviezen voor. Ik neem aan dat bij de uitein- delijke beleidsbepaling met deze adviezen rekening wordt ge- houden.

4. *Ruimtelijke Ordening*

a. *Centralisatie bevoegdheden:* De bedoeling zal zijn het kunnen voeren van een gekoördineerd beleid t.a.v. de rand- stad. Het betrokken punt behoeft enige verduidelijking. Tot- standkoming van dit beleid in gemeen overleg met de volks- vertegenwoordiging moet verzekerd worden.

b. Gaarne zou ik een verduidelijking ontvangen van de betekenis van uw opmerking over een meer beheerste ont- wikkeling van Z.W. Nederland.

5. *Regionaal beleid*

Ik stem in met die punten uit uw memorandum, die op enigerlei wijze de economische ontwikkeling van de randstad willen beperken ten gunste van de ontwikkeling elders. Daar- naast is inderdaad een beperking van het aantal stimulerings- gebieden nodig. Zolang dit noodzakelijk blijft, dient ook het beleid t.a.v. de herstruktureringengebieden te worden voortge- zet. Aan dit laatste punt hecht ik, gelet op de situatie in Zuid- Limburg, bijzonder grote betekenis.

6. *Kultuur en recreatie*

Ten aanzien van enkele wezenlijke punten zijn voorstellen uwerzijds nog niet geformuleerd. In het kader van het beleid, dat thans is ondergebracht bij het departement van C.R.M. ontbreekt b.v. de sektor van de dienstverlening, terwijl evenmin aandacht is geschonken aan het vraagstuk van b.v. de bejaarden, van het jeugd- en jongerenwerk, gehandicapten en de buitenlandse werknemers.

7. *Milieuhygiëne*

Een wet op de bodemverontreiniging acht ik noodzakelijk. Ik zou gaarne zien, dat op de betekenis van het milieu nog duidelijker en algemener als een der uitgangspunten van beleid wordt gewezen.

8. *Onderwijs en Wetenschappen*

a. Algemeen: Het kabinet zal krachtige steun moeten geven aan het wervings- en opleidingsbeleid t.b.v. de leer- en vormingskrachten.

b. *Werkende jeugd*: Ik geef de voorkeur aan een formulering die er op is gericht dat 15- en 16-jarigen twee dagen en de 17-jarigen, die reeds op 16-jarige leeftijd aan het vormingswerk deelnamen, een dag vorming per week zullen ontvangen. Indien onvoldoende leerkrachten en vormingskrachten beschikbaar zouden zijn in 1975 zal de laatste maatregel nader moeten worden getemporeerd.

9. *Terugdringen overbesteding*

Gemeentelijke investeringen: Ik ga akkoord met het uitgangspunt dat ook de gemeentelijke investeringen aan beperkingen onderhevig zullen moeten blijven. Ik teken daarbij aan dat de grotere planmatigheid bij de gemeentelijke investeringen niet in het gedrang mag komen en dat gestreefd moet worden naar een evenwichtiger afweging tussen rijks- en gemeentelijke investeringen.

Opschorten afbraak omzetbelasting: Deze acht ik aanvaardbaar voorzover de conjuncturele situatie deze noodzakelijk maakt.

Ontwikkelingshulp: Dit punt kan beter behandeling vinden onder 19.

Sociale programmering: Ik neem aan dat ook het prijsbeleid in het overleg zal worden betrokken.

10. *Herwaardering overheidsuitgaven*

Bij uw suggestie t.a.v. matiging van een aantal wegenbouw- en waterstaatswerken zie ik gaarne een relatie gelegd met de uitgangspunten van de tweede nota Ruimtelijke Ordening.

Eigen risico-veewet: Bedoeld zal zijn het risico voor de overheid te verminderen.

Ruilverkaveling: Ik ga, rekeninghoudende met aangegane verplichtingen, akkoord met het streven naar een aanvaardbare wijziging van de ruilverkavelingswet.

12. *Financiering overheidsuitgaven*

Belastingbeleid: Ik merk op dat bij verdere verhoging van de vennootschapsbelasting het vraagstuk van de dubbele druk en bij verhoging van de vermogensbelasting het vraagstuk van de vrije voet niet buiten beschouwing kunnen blijven.

Koppeling beleidsombuiging en drukverzwaring: Ik kan akkoord gaan met de koppeling tussen beleidsombuiging en drukverzwaring als door U voorgesteld. De hierin tot uitdrukking komende gedachte dat t.a.v. de belastingdrukverzwaring grote terughoudendheid moet worden betracht, kan ik geheel onderschrijven.

13. *Sociale verzekeringen*

Kinderbijslag: De bevrozing van de kinderbijslag voor het tweede kind roept bedenkingen op.

14. *Inkomens- en vermogensverhoudingen*

Vermogensbelasting: In dit verband vraag ik opnieuw aandacht voor een vermogens-winst-belasting, te bezien in samenhang met de vermogensbelasting.

18. *Openbaar vervoer*

Instelling van een algemeen verkeersfonds zal niet mogen leiden tot aantasting van de noodzakelijke open concurrentieverhoudingen tussen openbaar- en partikulier beroepsgoederenvervoer.

19. *Ontwikkelingshulp*

Door uit te gaan van een gemiddelde over vier jaren kan de situatie ontstaan dat in enig jaar het niveau van 1 pct van het nationaal inkomen niet wordt gehandhaafd. Dit zal niet de bedoeling van uw voorstel zijn. Aangedrongen wordt op handhaving op 1 pct. per jaar met verhoging in derde en vierde jaar.

Tenslotte wil ik uw aandacht vragen voor het feit dat de uitwerking van een aantal door U gesuggereerde voorstellen wellicht zal leiden tot een onbedoelde kumulatieve lastenverzwaring voor de middengroepen. Ik denk hierbij aan: verhoging premie inkomensgrenzen, drastische verhoging kollegegelden, afschaffing premiespaarwet, parkeerheffingen, financiering algemeen verkeersfonds, bevrozing kinderbijslag eerste en tweede kind. Uiteraard mag in dit verband de optrekking van de belastingvrije voet niet uit het oog worden verloren. Ik neem aan dat het komende kabinet de uitwerking van deze maatregelen in onderling verband zal willen bezien.

In het bovenstaande heb ik een aantal opmerkingen gemaakt, deels van kritische aard. Het spreekt vanzelf dat ik volledig open sta voor een bespreking van deze punten alsmede van die aspecten die mogelijk door andere gesprekspartners zullen worden ingebracht.

Ik stel het zeer op prijs U van harte dank te zeggen voor de wijze waarop U de door H.M. de Koningin opgedragen taak hebt verricht, alsmede voor de wijze waarop U aan het overleg met mijn kollega's leiding hebt willen geven.

Inmiddels ga ik akkoord met uw voorstel dit antwoord door U voor publikatie vrij te doen geven.

Met hoogachting,

DR. G. H. VERINGA

12. *Financiering overheidsuitgaven*

Wat betreft de financiering van de overheidsuitgaven, de belastingdruk en de mogelijke operaties in het vlak van de belastingen, moge ik enkele uitgangspunten naar voren brengen. Ik teken hierbij aan, dat u het onjuist achtte om hier een kwantificering te geven vanwege de onzekere financiële en sociaal-economische ontwikkeling. Gegeven dit standpunt uwerzijds, beperk ik mij dan ook tot het plaatsen van richtingwijzers die u moet zien naast hetgeen in andere paragrafen is gesteld.

Als ruimte voor verhoging van uitgaven en verlaging van belastingen is beschikbaar hetgeen uit bezinning op bestaande uitgaven, stijging van de niet-belastingmiddelen en de stijging van de belastingontvangsten veroorzaakt door de reële stijging van het nationale inkomen beschikbaar komt.

Voorzover in de onmiddellijke toekomst enkele belastingverlagingen wenselijk worden geacht, is gehele of gedeeltelijke compensatie binnen de belastingsfeer mogelijk.

Indien in de loop van de komende periode het kabinet tot het inzicht komt dat al het mogelijke is gedaan ten aanzien van kritische bezinning op bestaande uitgaven, en de financieel-economische situatie dat toestaat, zal het kabinet voorstellen uitwerken hoe op andere wijze de nodige ruimte kan worden geschapen om de uitvoering van **het kabinetsprogramma** op redelijke wijze te verzekeren.

9 juni 1971

Aan:

Mr. B. W. Biesheuvel,
Dr. W. Drees Jr.,
Mr. W. J. Geertsema,
Drs. B. J. Udink,
Dr. G. H. Veringa.

's-Gravenhage, 18 juni 1971

Mijne Heren,

Na de vele besprekingen die ik in het kader van mijn opdracht tot onderzoek naar de vorming van een parlementair meerderheidskabinet met u mocht voeren, acht ik nu het ogenblik gekomen om mijn definitieve conclusies vast te leggen. Kort samengevat luiden deze als volgt:

1. De vijf politieke partijen, nl. KVP, VVD, AR, CHU en DS'70, zijn in principe bereid om in de komende jaren tesaamen verantwoordelijkheid te dragen voor het regeringsbeleid.

2. De fractievoorzitters van genoemde partijen hebben elkaar gevonden op het regeerakkoord dat als bijlage hierbij gaat.

3. Terzake van enkele punten is overeengekomen dat deze als zogenaamde vrije kwesties worden beschouwd, d.w.z. dat de partijen als de betreffende kwestie aan de orde komt, geen onaanvaardbaar zullen uitspreken, resp. de samenwerking zullen verbreken. Tot deze categorie worden gerekend:

- de kiesdrempel
- de wet op de gewestvorming
- de kansspelen.

Ik zal gaarne maandag 21 juni a.s., uiterlijk 17.00 uur, schriftelijk van u vernemen of u met deze conclusies akkoord gaat, opdat ik nu spoedig aan Hare Majesteit de Koningin mijn eindrapport kan uitbrengen.

Met vriendelijke groeten,

Prof. Dr. P. A. J. M. Steenkamp.

REGEERAKKOORD

18 juni 1971

Opmerking vooraf:

De nadere uitwerking en verdere accentuering van de navolgende punten zal worden overgelaten aan degenen, die tesaamen vorm zullen geven aan het toekomstige kabinetsbeleid. Zij zullen ook inhoud moeten geven aan bepaalde onderdelen van het beleid (o.m. welzijnszorg, situatie van de gemeenten, buitenlands beleid, Koninkrijk) die in onze gesprekken niet of onvoldoende aan de orde komen.

1. Volkshuisvesting

Het centrale gezichtspunt, waaronder het volkshuisvestingsbeleid wordt gevoerd, zal zijn de zorg voor een goede en betaalbare huisvesting voor diegenen, die daartoe uit eigen kracht niet in staat zijn.

a. Het versneld naderbij brengen van de opheffing van het woningtekort door opvoering van het woningbouwprogramma wordt bemoeilijkt door de overspannen economische situatie, die gepaard gaat met een ernstige stijging van de bouwkosten. Het beleid beoogt het scheppen van een gunstiger klimaat voor vergroting van de woningproductie. Dit vereist allereerst vermindering van de spanning in de economie en met name ontspanning in de sector van de bouwnijverheid.

Met dit als uitgangspunt zal het beleid worden gericht op een in de loop van de komende kabinetsperiode te bereiken verschuivend vierjaren-programma van 550.000 woningen, hetgeen betekent dat uiterlijk in 1975, doch zo mogelijk eerder, een jaarprogramma van 137.500 woningen zal worden bereikt. In beginsel zal de uitbreiding voor de helft plaatsvinden in de woningwetbouw en voor de andere helft in de gesubsidieerde particuliere bouw, waarbij evenwel verschuivingen tussen de sectoren mogelijk blijven. Teneinde de continuïteit in de woningbouw en in de financiering daarvan zoveel mogelijk te verzekeren, zal het kabinet bijzondere aandacht schenken aan de structuur van de bouwnijverheid, waarbij vooral wordt gedacht aan het bevorderen van een nauwe samenwerking tussen financiers, architecten, bouwondernemers en bestuursorganen. Mocht desondanks de continuïteit in de financiering gevaar lopen, dan is het kabinet bereid een groter deel van de woningbouw door het rijk te laten financieren indien en voorzover dit in het licht van de financieel-economische situatie verantwoord zal zijn.

b. Waar nodig en verantwoord zullen knelpunten van procedurele aard worden weggenomen.

c. Het huurbeleid blijft gericht op voortzetting van de huurliberalisatie, gepaard gaande met een wettelijke versterking van de positie van de huurder. De wettelijk geregelde jaarlijkse huuraanpassing van 6 pct. zal worden gehandhaafd, hoewel dit percentage – afhankelijk van de kostenontwikkeling – niet onder alle omstandigheden als onaantasbaar kan worden gezien. Naast het krachtig bevorderen van de doorstroming, zal aan de verschuiving van objectieve naar individuele subsidies meer inhoud worden gegeven, waarbij opnieuw gezocht zal worden naar mogelijkheden om voor bewoners van gesubsidieerde woningen wier huurquote beneden een bepaalde norm daalt, het subsidiebedrag af te romen.

d. De krotopruijing zal worden bevorderd. Die veelomvattende saneringsplannen waarin ook relatief veel goede woningen zouden moeten worden afgebroken, zullen waar mogelijk worden vermeden.

2. Staatskundige en bestuurlijke vernieuwingen

a. Initiëren van een algehele grondwetsherziening, met de voorbereiding waarvan een regeringscommissaris zal worden belast.

b. Eerste Kamer: behandeling begrotingswetgeving beperken tot algemene beschouwingen; behandeling van wetsontwerpen alleen op aanvraag van een bepaald aantal leden.

c. Bij de herziening van het kiesrecht zal het beginsel van de evenredige vertegenwoordiging worden gehandhaafd. Het nieuwe kabinet zal geen medewerking verlenen aan de invoering van een districtenstelsel.

d. Aanstelling van een onafhankelijke ombudsman, met een zekere relatie tot het parlement.

e. Benoeming van commissarissen der Koningin en burgemeesters na overleg met Provinciale Staten en Gemeenteraad.

f. Het nieuwe kabinet heeft de vrijheid voorstellen te doen die afwijken van de plannen die het kabinet-De Jong t.a.v.

het rapport van de Commissie Openbaarheid-Openheid heeft kenbaar gemaakt.

g. Doorzichtiger maken van de bestuursstructuur door duidelijker taakafbakening tussen de verschillende overheidsinstaties en bestuurslagen en door vereenvoudiging van de bestuurlijke procedures.

h. Betere outillage en ruimere financiële middelen voor parlement en fracties.

i. Subsidiëring van de wetenschappelijke bureaus verwant aan de politieke partijen.

3. Democratisering van de onderneming

Vooropstellende dat bij de verdere uitwerking ernstig rekening zal worden gehouden met de adviezen van de Sociaal-Economische Raad, zal in de komende kabinetsperiode worden gestreefd naar:

a. Invoering van een klachtrecht voor individuele werknemers.

b. Invoering van een beroepsrecht van de ondernemingsraad tegen kennelijk onredelijke beslissingen van de leiding. Welke beperkingen aan dit beroepsrecht moeten worden gesteld zal nader worden onderzocht.

c. Verruiming van de bevoegdheden van de ondernemingsraden.

d. Bevordering van inspraak in het werkmilieu, waar mogelijk en gewenst met raadpleging van de arbeidsinspectie.

e. Rapportage in de jaarverslagen over hetgeen ter verwezenlijking van de democratisering is verricht.

f. Tot stand brengen van aangepaste medezeggenschapstructuur in ondernemingen met minder dan 100 werknemers.

4. Ruimtelijke ordening

a. In sterker mate afstemmen van het beleid op de hoofdlijnen van de Tweede nota Ruimtelijke Ordening, waarbij de noodzaak van actualisering van de nota onder ogen zal worden gezien. Daarbij zal bijzondere aandacht worden geschonken aan een evenwichtige spreiding van de bevolking over het land en aan de bescherming van het „groene hart van Holland”. Op korte termijn zal worden nagegaan of de groei van de kantorensector in het Westen hiermee in overeenstemming is. Wat de groei van de bebouwing in Nederland betreft wordt het beginsel van gebundelde deconcentratie gehandhaafd, dus: bevordering van de ontwikkeling van middelgrote steden, met een behoorlijk percentage eengezinswoningen. Voorts zal verking van de binnenstad worden tegengegaan.

b. Grotere bevoegdheden voor de centrale overheid met betrekking tot de ruimtelijke ordening – met name in het Westen – waar het gaat om lokale en/of regionale ontwikkelingen met belangrijke externe effecten.

c. De economische groei dient mede te worden bepaald door de natuurlijke aanwas van de beroepsbevolking; een te grote zuigkracht op buitenlandse werknemers moet worden vermeden.

d. Het betrekken van de burger bij het bestuur inzake de ruimtelijke ordening in de voorbereidende fase wettelijk regelen.

e. Een evenwichtiger ontwikkeling van en binnen Zuid-West-Nederland.

f. Onderzoek naar de mogelijkheid te komen tot een landinrichtingswet mede gezien de toenemende betekenis van de niet-agrarische functies van het platteland, met behoud van een effectief beleid gericht op verbetering van de landbouwstructuur.

g. Het beleid ten aanzien van de Waddenzee wordt erop gericht deze intact te laten, waarbij zoveel mogelijk zal worden rekening gehouden met het rapport van de Commissie-Mazure.

5. Regionaal beleid

a. Integraal structuurplan Noorden des Lands, inclusief enkele delen van Overijssel.

b. Handhaven investeringspremieregeling alleen voor het Noorden en voorshands ook voor Zuid-Limburg. Het nieuwe kabinet zal een nota uitbrengen over de perspectieven voor Limburg.

c. Verplaatsingsregeling uitbreiden tot het hele Noorden.

d. Geleidelijk beperken van het aantal ontwikkelingskernen.

e. Afremmen van investeringen in het Westen, onder meer door een selectieve investeringsheffing op nieuwe bedrijfsgebouwen.

f. Restrictief beleid, zo nodig met wetswijziging, ten aanzien van het uitgeven van terreinen voor bedrijven en kantoren in het Westen.

g. Verplaatsen, na overleg met betrokkenen, van enkele grote (semi-)overheidskantoren van het Westen naar het Noorden en Limburg.

h. Selectief beleid ten aanzien van overheidssteun aan de industrie.

6. Cultuur en recreatie

a. Het kunstbeleid zal worden omgevormd tot een systematisch cultuurbeleid, gericht op sociale en culturele bewustwording en steunend op overleg tussen kunstenaars, publiek en overheid. Daarbij zal de nadruk komen te liggen op het scheppen van mogelijkheden tot actieve cultuurbeoefening, met name voor jongeren.

b. Bij de herwaardering van het overheidsbudget zal de cultuursector niet onevenredig mogen worden ingedamd. Kritische bezinning op het subsidiebeleid is noodzakelijk.

c. Het nieuwe kabinet zal ernaar streven het subsidiebeleid te institutionaliseren en waar mogelijk te normeren in het kader van een algemene regeling voor het sociaal-cultureel welzijn.

d. Bevordering van de actieve sportbeoefening.

e. Uitbreiding van de mogelijkheden voor openluchtrecreatie, maar tegelijkertijd verdergaande toepassing van de profijtgedachte.

f. Coördinatie van het beleid ten aanzien van sport en recreatie onder verantwoordelijkheid van één departement.

7. Milieubeheer

In het besef dat het behoud van een gezonde leefomgeving voor de toekomst van ons land van wezenlijke betekenis is, zal het nieuwe kabinet het beleid van de laatste jaren met kracht voortzetten en daarbij bijzondere aandacht schenken aan:

a. Intensief internationaal overleg over milieuvraagstukken. Het nemen van initiatieven om, in eerste instantie via de E.E.G., te komen tot een internationale code tegen het lozen van afval in water en lucht en tot een internationaal waarschuwings- en controlesysteem.

b. Spoedige realisering van uitvoeringsmaatregelen in het kader van de Wet op de luchtverontreiniging, de Wet op de waterverontreiniging en de onlangs ingediende Bestrijdingsmiddelenwet, die o.m. zullen moeten inhouden:

strengere voorschriften ten aanzien van motorvoertuigen en de brandstof daarvoor;

zo laag mogelijke grenswaarden waarboven verontreiniging niet is geoorloofd;

snelle bouw van waterzuiveringsinstallaties.

c. Wettelijke maatregelen tegen geluids- en trillingshinder.

d. Wet op de bodemverontreiniging.

e. Bij het industrialisatiebeleid zal rekening worden gehouden met de eisen die het leefmilieu stelt; nauwere onderlinge afstemming van de sociale, economische en ruimtelijke planning zal mede hiertoe noodzakelijk zijn en worden bevorderd.

f. Strafbaar stellen van opzettelijke verontreiniging.

g. Verbetering van de voorlichting over „milieuhygiëne”, ook bij het basis- en voortgezet onderwijs in de zich daartoe lenende vakken.

h. Bevordering van een gecoördineerd en versterkt wetenschappelijk onderzoek inzake milieubeheer in nationaal en internationaal verband.

i. Instelling van klachten- en informatiebureaus.

j. Vorming van een ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne.

8. Onderwijs

a. In 1975 zullen alle 15- en 16-jarigen twee dagen onderwijs per week moeten ontvangen. De 17-jarigen die reeds op 16-jarige leeftijd onderwijs ontvingen, zullen dan een dag per week onderwijs moeten kunnen ontvangen. Indien onvoldoende leerkrachten en vormingskrachten beschikbaar zouden zijn in 1975 zal de laatste maatregel nader moeten worden getemporeerd.

b. Voor de noodzakelijke kwaliteitsverbetering van kleuteronderwijs en lager onderwijs zullen:

de leerlingenscalen verder worden verlaagd;
onderzoek en ontwikkeling op het gebied van structuur en inhoud van het onderwijs moeten worden bevorderd;
begeleiding van de school en de individuele leerling bij het onderwijsproces en invoering van leerstofvernieuwing worden aangevat.

Het beschikbare leidstersbestand zal het mogelijk maken de leerlingenschaal bij het kleuteronderwijs met 5 punten te verlagen. Eventueel kan een deel van het bestand ten goede komen aan een experiment om in bepaalde gevallen de toelatingsleeftijd voor het kleuteronderwijs te verlagen. Ten aanzien van het basisonderwijs zal een leerlingenschaalverlaging van 3 punten mogelijk zijn.

c. Het kabinet zal krachtige steun geven aan de werving en opleiding van leer- en vormingskrachten.

d. Een onderwijsplanbureau van beperkte omvang zal worden opgericht.

e. Een minister zonder portefeuille, bij Onderwijs en Wetenschappen, voor het wetenschapsbeleid.

9. Terugdringen overbesteding

Het is noodzakelijk dat het kabinet met spoed begint orde op zaken te stellen op financieel en sociaal-economisch terrein. Alhoewel een S.E.R.-advies in deze is te verwachten, is het onontkoombaar dat nu reeds een aantal maatregelen worden genoemd, te meer omdat de tijd dringt.

a. Voor 1972 opnieuw een wiebeltaxmaatregel.

b. Gehoord de rapportage van de werkgroep-Nelissen zullen op een breed front ombuigingen van rijksuitgaven tot stand worden gebracht van in totaal circa f 900 mln., teneinde in 1972 de groei van de netto relevante uitgaven niet boven 6 pct. te doen uitgaan en bovendien enige ruimte te scheppen om een begin te kunnen maken met het aanpakken van knelpunten.

Deze beleidsombuigingen houden in:

temporisering van investeringen
(scholen voortgezet onderwijs, rijksgebouwen, waterstaatswerken, wegeaanleg, ruilverkavelingen) ca. 375 mln.

verhoging van eigen bijdragen waardoor de overheidssubsidies kunnen dalen; toepassing van het profijtbeginsel; verhoging van schoolgeld, kleutergeld en collegegeld; verhoging van opcenten op de motorrijtuigenbelasting ca. 215 mln.

versobering van het wetenschappelijk onderwijs en wetenschappelijk onderzoek ca. 135 mln.

temporisering aankoop bossen en natuurterreinen ca. 15 mln.

niet vervullen van de helft van de bestaande vacatures van het rijkspersoneel ca. 35 mln.

overige uitgavenverlagingen ca. 125 mln.

Zouden deze beleidsombuigingen achterwege worden gelaten dan zouden de rijksuitgaven van 1971 op 1972 stijgen met f 4 miljard in plaats van met f 3 miljard, waarop thans moet worden gerekend.

Een deel van deze beleidsombuigingen heeft een meer structureel karakter, waarop in paragraaf 10 in ander verband nader wordt ingegaan.

Er dient rekening mede te worden gehouden, dat nadere bestudering van de voorlopige begrotingscijfers per saldo nog belangrijke tegenvallers kan opleveren.

Daarenboven moet, uitgaande van een prognose van 12,2 pct. loonsomstijging per werknemer in 1972 en de in samenhang daarmee te verwachten prijsstijgingen van verschillende bestedingscategorieën, rekening worden gehouden met een daaruit voortvloeiende inflatoire stijging van de relevante overheidsuitgaven (op grond van voorlopige begrotingen) van zeker f 500 mln. van 1971 op 1972¹⁾. Daarbij wordt aangenomen dat het effect van de loon- prijsstijging in 1971 – zoals in de afgelopen jaren steeds is nagestreefd – in het kader van het stringente begrotingsbeleid binnen de begroting 1971 wordt opgevangen. Uit dit alles blijkt dat het perspectief van de budgettaire ontwikkeling in de volgende jaren in hoge mate wordt bepaald door de nominale ontwikkeling van inkomens en prijzen in de komende periode. Opvang binnen de 6 pct. van deze inflatoire stijging der overheidsuitgaven is slechts mogelijk door nog verdergaande beperking dan is voorgesteld. Als bepaalde terreinen van overheidsuitgaven, b.v. de woningbouw, daarvan worden uitgezonderd, zal de beperking elders dienovereenkomstig groter dienen te zijn.

c. Ernstig in overweging nemen het thans voorziene tempo van afbraak van de omzetbelasting op investeringsgoederen één jaar te vertragen, waarbij voor zelfstandigen zo nodig een verzachtende maatregel zal worden getroffen in het kader van de zelfstandigenaftrek dan wel in het kader van de uitvoering van de grondgedachte van de commissie-Van Soest.

d. Voortzetten van het terughoudende beleid ten aanzien van gemeentelijke investeringen.

e. Voorshands geen herleving van een algemene investeringsaftrekregeling in enigerlei vorm.

f. Een restrictief overheidspersoneelsbeleid, waartoe o.m. de Formatiecommissie grotere bevoegdheden dient te krijgen.

g. Breed overleg met het bedrijfsleven over de sociale programmering en over het conjunctuurpolitieke instrumentarium. Hierbij dienen ook aan de orde te komen de intrekking van de loonmatigingsmaatregel en de prijscalculatiebeschikking, alsmede de indexeringsclausules in verband met indirecte belastingen.

h. Overleg met het bedrijfsleven en de organisaties van vrije beroepen over een matiging van de hogere inkomens.

Met deze maatregelen wordt enerzijds beoogd de acute overbesteding in onze economie op korte termijn af te zwakken, anderzijds een bijdrage te leveren tot meer perspectief op langere termijn.

¹⁾ Daarnaast staat de salarisverhoging voor ambtenaren die gefinancierd kan worden uit de inflatoire stijging van de belastingopbrengst.

10. Herwaardering overheidsuitgaven

a. Naast het belang dat een herwaardering van overheidsuitgaven heeft voor het matigen van de overbesteding, is herwaardering op zichzelf juist en gewenst.

b. Om de bereidheid tot deze herwaardering ook daadwerkelijk te laten blijken, worden hieronder enkele voorbeelden genoemd van taken die in een bepaald tijdvak zullen worden afgebroken of gereduceerd.

Snel realiseren van de grondgedachte van de voorstellen Veringa/Posthumus (de verkorting van de studieduur), waarbij op bepaalde onderdelen wijzigingen mogelijk moeten zijn. Onder meer zal de regeling t.a.v. de promotie-assistenten zoals geformuleerd in dit wetsontwerp, niet gehandhaafd worden.

Een herziening van uitgaven voor het onderzoek bij het wetenschappelijk onderwijs en het accentueren van meer gericht onderzoek met programmering en rapportering, waarbij ook de z.g. tweede geldstroom (T.N.O./Z.W.O.) op den duur meer reliëf zal moeten krijgen en de toewijzing van middelen meer gebonden zal worden aan bepaalde projecten (b.v. van milieuresearch).

Matigen, eventueel achterwege laten, van een aantal wegenbouw- en waterstaatswerken.

Beperken van het risico van de staat in het kader van de Veeuwet 1920.

Het bezien van de functioneel ontslagleeftijden in de overheids sfeer en de daarmee verband houdende regelingen.

Verlagen van ruilverkavelingssubsidies en verhogen van ruilverkavelingsrente.

Intrekken van de premiespaarwet (in verband met invoering van fiscale faciliteiten voor het spaarloon, zie paragraaf 14e).

Verhoging van collegegelden (zie verder paragraaf 14 g).

Kritische doorlichting van het uitgavenbeleid bescherming bevolking, van de uitvoering van de algemene bijstandswet en van het totale subsidiebeleid.

Wijziging van de uitkeringen aan gemeenten voor wat betreft de materiële uitgaven in het kader van het lager onderwijs door invoering van een stelsel van genormeerde uitkeringen.

De bouw van meer semi-permanente gebouwen voor het onderwijs en de volksgezondheid.

Meer sobere uitvoering bij de bouw van openbare gebouwen.

Weloverwogen toepassing op een aantal terreinen van de z.g. profijtgedachte.

c. De nieuwe aanpak bij de herwaardering van overheids-taken die meebrengt dat een aantal wetten en andere regelingen zal moeten worden doorgelicht, zal ook moeten worden gedemonstreerd door het aangeven van wegen om genoemde doelstellingen tot duidelijk onderdeel van het beleid te maken. Daartoe zal een voortdurende bezinning op de zin en de omvang van uitgaven moeten worden geïnstitutionaliseerd. Daarbij wordt gedacht aan de instelling van een interdepartementale commissie voor het uitvoeren van kosten-batenanalyses, aan de inschakeling van wetenschappelijke instituten, van efficiencybureaus – eventueel ook buitenlandse – en aan duidelijke afspraken in het kabinet met betrekking tot een regelmatige bezinning op de betekenis van de overheidsuitgaven.

Verder zal moeten worden nagegaan hoe, voor belangrijke investeringen, aan het parlement vooraf en na een bepaald tijdsverloop een kosten-batenanalyse kan worden voorgelegd.

11. Knelpunten

Het nieuwe kabinet zal ernaar streven de vervulling van een aantal lang bestaande en nieuwe wensen naderbij te brengen. Hieraan zal extra aandacht worden besteed. De moeilijke economische situatie van dit moment brengt mee, dat

enkele van deze knelpunten pas in een later stadium kunnen worden aangepakt. Prioriteiten in de komende kabinetsperiode zijn – niet in volgorde van belangrijkheid –:

a. de volkshuisvesting.

b. lager- en kleuteronderwijs.

c. werkende jeugd.

d. de zelfstandigen.

e. het regionaal beleid, met name in het Noorden.

f. milieubeheer.

g. ontwikkelingshulp.

h. bijstelling defensie-uitgaven.

i. optrekken belastingvrije voet (in de richting van gelijkstelling belastingvrij bedrag voor gehuwden met één kind aan het netto minimumloon) en eventueel eerste aanzet tot verzachting van de progressie in de loon- en inkomstenbelasting voor de middengroepen.

j. optrekken van de A.O.W. voor gehuwden tot het besteedbare minimum-loon-inkomen.

k. totstandkoming van een volksverzekering arbeidsongeschiktheid, als bodemvoorziening met name met het oog op zelfstandigen en vroeg-gehandicapten.

l. optrekken van de W.A.O.-uitkeringen aan de z.g. oud-invaliden.

12. Financiering overheidsuitgaven

Wat betreft de financiering van de overheidsuitgaven, de belastingdruk en de mogelijke operaties in het vlak van de belastingen, gelden de volgende uitgangspunten. Daarbij zij aangetekend dat het onjuist wordt geacht een kwantificering te geven vanwege de onzekere financiële en sociaal-economische ontwikkeling.

Als ruimte voor verhoging van uitgaven en verlaging van belastingen is beschikbaar hetgeen uit bezinning op bestaande uitgaven, stijging van de niet-belastingmiddelen en toename van de belastingontvangsten veroorzaakt door de reële stijging van het nationale inkomen beschikbaar komt. Voorzover in de onmiddellijke toekomst enkele belastingverlagingen wenselijk worden geacht, is gehele of gedeeltelijke compensatie binnen de belastingsfeer mogelijk.

Indien in de loop van de komende periode het kabinet tot het inzicht komt dat al het mogelijke is gedaan ten aanzien van kritische bezinning op bestaande uitgaven, en de financiële-economische situatie dat toestaat, zal het kabinet voorstellen uitwerken hoe op andere wijze de nodige ruimte kan worden geschapen om de uitvoering van het kabinetsprogramma op redelijke wijze te verzekeren.

13. Sociale verzekeringen

a. In de komende regeringsperiode zullen onze sociale verzekeringen verder uitgebouwd moeten worden. Gezien de grote problemen die om een oplossing vragen en waarvoor ook algemene middelen moeten worden aangewend, dient ervan te worden uitgegaan dat in principe de uitgavenstijgingen door premieverhoging en door verschuivingen binnen de sector van de sociale zekerheid moeten worden gedekt.

b. Tot de taak van het nieuwe kabinet wordt gerekend de voorbereiding van een algemene pensioenvoorziening, zodat in een volgende periode daarmee een aanvang kan worden gemaakt; de optrekking van de A.O.W. voor gehuwden tot het besteedbare minimum-loon-inkomen; de totstandkoming van een volksverzekering arbeidsongeschiktheid als bodemvoorziening, met name met het oog op zelfstandigen en vroeg-gehandicapten; het optrekken van de W.A.O.-uitkeringen voor de z.g. oud-invaliden en de aanpak van het probleem van het toenemende tekort in het invaliditeits- en ouderdoms-

fonds. Daarnaast eisen de autonome stijgingen van onze sociale verzekeringen, voor een gedeelte veroorzaakt door de vergrijzing en de stijging van de gezondheidskosten, op zichzelf al een sterke verhoging van de premies.

c. In dit licht bezien valt niet te ontkomen aan een herwaardering binnen de sector van de sociale verzekeringen. Derhalve zal het nieuwe kabinet een gedifferentieerd beperkt eigen risico in de ziekenfondsverzekering moeten introduceren. De kinderbijslag voor het eerste kind zal niet verder worden verhoogd; die voor het tweede kind ook niet wanneer dit in het kader van de herwaardering onontkoonbaar zou blijken. De mogelijkheid van afschaffing van de kinderbijslag voor het eerste kind, met compenserende maatregelen voor de laagstbetaalden, zal worden bestudeerd.

d. Verder, en niet in de laatste plaats, zal de sociale wetgeving nauwkeurig moeten worden getoetst aan het criterium dat sociale uitkeringen dienen te worden beperkt tot degenen die hieraan objectief behoefte hebben (misbruik en cumulatie van uitkeringen). In overleg met het bedrijfsleven zal moeten worden bekeken hoe het sterk toenemende ziekteverzuim zou kunnen worden gereduceerd.

Langs deze weg zal de stijging van de premiedruk in de komende periode moeten worden beperkt tot een orde van grootte van 3 pct. van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen.

14. *Inkomens- en vermogensverhoudingen*

Voor een geïntegreerd inkomens- en vermogensbeleid is geen blauwdruk aanwezig. Tal van maatregelen zijn in het verleden genomen op de weg naar gelijkmatiger inkomensverhoudingen. Nochtans blijft er aanleiding tot kritiek op de bestaande inkomens- en vermogensverhoudingen. Naast de maatregelen die in andere paragrafen zijn genoemd, zoals optrekking van de belastingvrije voet, verdere optrekking van de A.O.W.-uitkeringen, verbeteringen in de sfeer van het onderwijs, uitbreiding van de individuele huursubsidies, zal langs de volgende wegen een bijdrage worden geleverd teneinde te komen tot evenwichtiger inkomens- en vermogensverhoudingen:

a. Verhoging van de successierechten in de zijlijn; faciliteiten voor vererving van tot een onderneming behorende vermogens tussen bloed- en aanverwanten die in deze onderneming samenwerken, zulks tot en met de tweede graad van de zijlijn. Gelijkijdige optrekking van de vrijgestelde bedragen in de rechte lijn en de zijlijn.

b. De mogelijkheden zullen worden bezien van verhoging van de vermogensbelasting en van gehele of gedeeltelijke vervanging van de vermogensbelasting door een belasting op gerealiseerde vermogenswinsten, met daarbij behorende aanpassing van de inkomstenbelasting. Ook de objecten van de vermogensbelasting zullen aan een nader onderzoek worden onderworpen.

c. Matiging van de hogere inkomens, met name in de vrije beroepen, waartoe overleg met de organisaties van de vrije beroepen zal worden geopend. Evenzeer op korte termijn herbezinning op een aantal salarissen van de overheid.

d. Introductie van de spaarloonedachte in het overleg met de ambtenarenorganisaties; opheffen van de ambtenaren-spaarregeling.

e. Fiscale faciliteiten voor het spaarloon.

f. Beperkte verhoging van de premie-inkomengrenzen bij de volksverzekeringen, alsmede een nadere studie van de relatie tussen bijdragen en aanspraken van onderscheidene groepen teneinde tot billijker verhoudingen te komen.

g. Drastische verhoging van de collegegelden in het kader van een regeling van rentedragende voorschotten.

h. Studie over de bij statistisch onderzoek naar de inkomensverhouding te hanteren maatstaten (levensinkomen, gezinsgrootte).

15. *Loon- en prijsbeleid*

In een beleid dat gericht is op een evenwichtige economische ontwikkeling, waarbij zowel ernstige recessie als grote overspanning moet worden voorkomen, vormt het loon- en prijsbeleid een belangrijk onderdeel van het instrumentarium. Ten aanzien van het beleid op het gebied van lonen en prijzen kiest het nieuwe kabinet als uitgangspunt, dat dit beleid gevoerd wordt langs de weg van maatregelen met een algemeen karakter. Waar nodig zullen die wijzigingen worden aangebracht die noodzakelijk zijn om de effectiviteit van deze globale instrumenten te versterken. Met het oog daarop zal het komende kabinet na ontvangst van het advies in deze van de Sociaal-Economische Raad het initiatief nemen tot overleg met het georganiseerd bedrijfsleven. In dit verband zal het mededingingsbeleid worden versterkt.

16. *Economische macht*

Wettelijke regeling, zo mogelijk op E.E.G.-niveau, ten aanzien van fusies en andere machtsconcentraties (o.a. meldingsplicht en vernietigingsbevoegdheid van de overheid), mede op basis van de opgedane ervaringen met de fusiecode van de Sociaal-Economische Raad.

17. *De zelfstandigen*

a. Rapport van de commissie-Van Soest als uitgangspunt met matiging en variaties.

b. Invoering van een volksverzekering arbeidsongeschiktheid, als bodemvoorziening, mede ten behoeve van de zelfstandigen.

c. Maatregelen tot verbetering van de structuur van levensvatbare zelfstandige ondernemingen, waarbij ruimte wordt gemaakt voor het noodzakelijke proces van schaalvergroting.

d. Studie van de ontwikkeling en de coördinatie van onderwijs en opleiding van zelfstandige ondernemers.

e. Verbetering van bedrijfseconomische voorlichting en begeleiding.

f. Staatssecretaris bij Economische Zaken met integratieopdracht voor de zelfstandigen.

18. *Openbaar vervoer*

a. In het kader van een integrale aanpak van de totale verkeers- en vervoersproblematiek instellen van een algemeen verkeersfonds ter financiering van aanleg en onderhoud van wegen en, zoveel mogelijk ook, van steunmaatregelen voor het openbaar vervoer, onder handhaving van de noodzakelijke open concurrentieverhoudingen tussen openbaar en particulier goederenvervoer. Dit fonds zal in belangrijke mate worden gevoed uit belastingen op motorrijtuigen en op het gebruik ervan.

b. Bevorderen van een selectief gebruik van de auto door een systeem van heffingen voor parkeren, gedifferentieerd naar de kostbaarheid van de grond.

19. *Ontwikkelingshulp*

Voor ontwikkelingshulp worden in de komende jaren de volgende bedragen beschikbaar gesteld: in 1972 f 1050 mln.; in 1973 f 1150 mln.; in 1974 f 1325 mln. en in 1975 f 1525 mln.

Nederland zal zich inzetten voor geleidelijke verlaging van de E.E.G.-protectie.

20. *Defensie*

a. In 1972 zal naast een groei van het defensiebudget met 6 pct., een bedrag van f 55 mln. extra beschikbaar worden

gesteld, ten einde een begin te maken met het inlopen van de in de laatste jaren ontstane achterstand in de materiële sfeer.

b. Onmiddellijk na het optreden van het nieuwe kabinet zal een commissie van militaire en civiele deskundigen worden ingesteld, die de taak van de Nederlandse defensie in de N.A.V.O. en de voor de vervulling daarvan vereiste middelen en methoden kritisch zal onderzoeken. Deze commissie zal tijdig voor de behandeling van de ontwerp-begroting 1973 in het kabinet, advies uitbrengen.

c. Er zal in de komende kabinetsperiode een koppeling van de defensie-uitgaven aan een percentage van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen tot stand worden gebracht. Het gemiddelde percentage over de hele periode zal worden vastgesteld, mede naar aanleiding van het advies van de hierboven bedoelde commissie.

21. *Bevolkingspolitiek*

a. Vooropstellende dat de verantwoordelijkheid voor de gezinsgrootte bij de ouders berust, zal in de komende kabinetsperiode bijzondere aandacht worden geschonken aan de voorlichting over verantwoorde gezinsvorming.

b. De medische controle op het gebruik van voorbehoedsmiddelen dient deel uit te maken van het ziekenfondspakket.

22. *Omroep*

a. Het kabinet zal in de komende periode geen principiële wijziging van de Omroepwet voorstellen.

b. Ervan uitgaande dat een derde televisienet, gezien de financiële consequenties, niet tot stand zal komen, zijn over de inrichting daarvan geen afspraken gemaakt.

23. *Abortus provocatus*

Wijziging van de wetgeving in de volgende zin:

a. Toepassing van abortus provocatus door onbevoegden blijft strafbaar als misdrijf tegen het leven.

b. De vrouw, die abortus provocatus vraagt of ondergaat, is niet strafbaar.

c. De geneeskundige, die de handeling verricht onder bij of krachtens de wet te stellen voorwaarden, handelt bevoegd en is dus niet strafbaar.

Deze voorwaarden zijn:

de behandeling dient te geschieden in een erkende ziekeninrichting;

aan de beslissing omtrent de toepassing van de behandeling dient het advies van een wettelijk erkend multidisciplinair team van wisselende samenstelling ten grondslag te liggen, waarbij de bescherming van het leven van de vrucht dient te worden afgewogen tegen ernstige bedreiging van het geestelijk en lichamelijk welzijn van de vrouw;

de behandeling dient gemeld te worden bij de regionale inspecteur van de volksgezondheid.

De geneeskundige die niet overeenkomstig deze voorwaarden handelt, wordt geacht onbevoegd te handelen en is derhalve strafbaar. Bij het bovenstaande wordt ervan uitgegaan, dat ter beoordeling van de rechter blijft of in het geval een medicus heeft gehandeld uit strikt medische noodzaak, zonder te hebben voldaan aan de hierboven genoemde voorwaarden, strafuitsluitingsgronden aanwezig zijn.

S-Gravenhage, 21 juni 1971

De Hooggeleerde Heer
Prof. Dr. P. A. J. M. Steenkamp,
Kabinetsformateur.

Zeer geachte heer Steenkamp,

Naar aanleiding van uw schrijven van 18 juni jl. deel ik u mede, dat onze fractie akkoord gaat met uw konklusies. Inzake het bij uw schrijven gevoegde regeerakkoord willen wij nog de volgende opmerkingen maken.

7a. Milieubeheer

Onze fractie stemt in met uw formulering onder aantekening dat vast dient te staan, dat regelingen als bijvoorbeeld met Zwitserland ten aanzien van de Rijn hierdoor niet worden aangetast of op het tweede plan worden geplaatst.

8d. Onderwijs

Wanneer de Commissie-De Wolff tot de konklusie zou komen, dat het noodzakelijk is een sociaal-cultureel planbureau in te stellen, neemt onze fractie aan dat het voorgestelde onderwijsplanbureau hierin zal kunnen worden geïncorpoereerd.

9d. Terugdringing overbesteding

Onze fractie gaat akkoord met de terugdringing van de groei van de netto relevante uitgaven in 1972 tot 6 pct. als gevolg waarvan in elk geval een ombuiging van 900 miljoen gulden tot stand zal moeten worden gebracht. Hierbij gaan wij ervan uit dat er binnen een departement enige vrijheid zal zijn de aangegeven mogelijkheden te vervangen door gelijksoortige beleidsombuigingen mits deze het budgettaire effect voor 1972 en latere jaren niet aantasten.

19. Ontwikkelingshulp

Onze fractie kan zich met dit onderdeel verenigen. Wij beoordelen dit punt in het kader van het gehele regeerakkoord waarvan de inflatiebestrijding een wezenlijk onderdeel vormt. Zou het in de komende jaren gelukken de inflatie terug te dringen dan zou met het in het akkoord genoemde bedrag de 1 pct. van het nationaal inkomen worden bereikt of wellicht overschreden. Daarom zal met name de betekenis van de inflatiebestrijding voor het ontwikkelingsbeleid scherp in het oog dienen te worden gehouden.

Tenslotte wil ik u namens de fractie nogmaals onze grote erkentelijkheid betuigen voor de veelomvattende en vruchtbare arbeid die u hebt verricht.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

B. W. BIESHEUVEL.

Aan de Hooggeleerde Heer
 Prof. Dr. P. A. J. M. Steenkamp,
 Kabinets-informateur.

21 juni 1971

Zeer Geachte Heer Steenkamp,

Met grote belangstelling heeft de Tweede Kamerfractie van DS'70 j.l. vrijdag Uw conclusies d.d. 18 juni inzake een mogelijk regeerakkoord besproken.

Zoals U bekend is de politieke partij DS'70 inderdaad, overeenkomstig de tekst van Uw eerste conclusie, bereid om in de komende jaren verantwoordelijkheid te dragen voor het regeeringsbeleid in samenwerking met de politieke partijen K.V.P., V.V.D., A.R.P. en C.H.U.

Met de tekst van het voorgestelde regeerakkoord wordt in beginsel akkoord gegaan. Wel aarzelt de fractie over de uitbreiding van het aantal ministers met twee. Deze aarzeling geldt in concreto in de eerste plaats de onder 8 e) genoemde minister zonder portefeuille, bij Onderwijs en Wetenschappen, voor het wetenschapsbeleid. Dit bezwaar zou vervallen indien het een portefeuille betrof van een nieuw departement dat universiteiten, hogescholen, coördinatie wetenschapsbeleid en t.z.t. hoger beroepsonderwijs zou omvatten. Ook dan blijft het bezwaar tegen uitbreiding van het aantal ministers met twee bestaan.

De tekst van het akkoord begint wat abrupt. Voor de toelichting en in een later op te stellen regeringsverklaring kan het b.v. nuttig zijn om uiteen te zetten dat de gezondmaking van onze economie op korte termijn nauw verband houdt met het openen van perspectief voor verruiming van knelpunten.

Verheugd is de fractie over de aandacht die gegeven wordt aan regionaal beleid, ruimtelijke ordening en openbaar vervoer. In verband met dit laatste onderwerp wijs ik op een onduidelijkheid in hoofdstuk 18 *Openbaar Vervoer*. In het kader van een integrale aanpak kan de term „wegen” beter vervangen worden door „infrastructuur” om duidelijk te maken

dat ook (eigen) banen voor openbaar vervoer hieronder vallen.

Hoofdstuk 9 *Terugdringen overbesteding* heeft veel aandacht genoten. Ik heb begrepen dat U vraagt om een akkoord van de fractie, wat betreft 9b, in globale zin, d.w.z. wat totale bedragen betreft.

Er blijft dan voor de fractie (en voor straks aan te zoeken bewindslieden) de vrijheid bestaan om te „switchen”, d.w.z. om voorstellen te doen waarbij eenzelfde besparing wordt bereikt (en betr. hetzelfde ministerie) maar op andere begrotingsposten. Zo komt het de fractie on-wenselijk voor, gezien het streven naar optimale aanwending van de steeds schaarser wordende bodem, dat de posten voor „aankoop bossen en natuurterreinen” zo drastisch zijn verlaagd. De fractie zal derhalve in de komende maanden alternatieve voorstellen overwegen.

In hoofdstuk 13 *Sociale verzekeringen* worden belangrijke maatregelen voorgesteld. Daarbij is, zowel wat nieuwe als wat bestaande wetten betreft, het streven naar eenvoud van belang. Dit noem ik met name in verband met het voornemen „een gedifferentieerd beperkt eigen risico” in de ziekenfondsverzekering te introduceren. De administratieve verzwaring die hiervan een gevolg kan zijn dient tot een minimum te worden beperkt.

Dit is vermoedelijk ons laatste schriftelijke contact tijdens deze informatieperiode. Daarom moge ik hierbij mijn bewondering uitspreken voor de door U getoonde toewijding aan Uw taak, voor Uw inventiviteit en voor Uw geduld.

Hoogachtend,
 W. DREES JR.

De Hooggeleerde Heer
Prof. Dr. P. A. J. M. Steenkamp

's-Gravenhage, 21 juni 1971.

Zeer geachte heer Steenkamp,

Het door U bij brief d.d. 18 juni 1971 aan mij voorgelegde regeerakkoord is heden uitvoerig in de Tweede Kamer-fractie van de V.V.D. besproken.

Als conclusie van dit beraad moge ik U mededelen, dat de fractie bereid is tezamen met de fracties van de K.V.P., de A.R.P., de C.H.U. en DS'70 de verantwoordelijkheid te aanvaarden voor een regeringsbeleid, dat op dit akkoord zal zijn gebaseerd.

Het spreekt vanzelf, dat een aantal onderdelen van dit akkoord niet de onverdeelde instemming heeft van de fractie, doch wij achten – gelijk ik U reeds op 7 juni jl. heb geschreven – de totstandkoming van een kabinet, dat zich gedragen kan weten door het vertrouwen van de vijf genoemde partijen van groot belang voor de regeerbaarheid van ons land in de komende periode.

In dit licht bezien zijn wij bereid over de bij onze fractie tegen onderdelen van het akkoord bestaande bezwaren heen te stappen.

De gehele fractie zal zich derhalve aan dit akkoord gebonden achten, terwijl ik persoonlijk desgevraagd geestverwanten van de V.V.D. zal adviseren een uitnodiging om tot het op deze basis te formeren Kabinet toe te treden, te aanvaarden.

Wat betreft de binding van de fracties aan het akkoord rijst de moeilijkheid, dat in paragraaf 9 een aantal beleidsombuigingen slechts globaal is aangegeven.

Dat heeft enerzijds het voordeel, dat de aan te zoeken be-windslieden enige vrijheid op dat terrein wordt geboden, doch anderzijds zal moeten komen vast te staan, dat in ieder geval beleidsombuigingen tot het in het akkoord genoemde bedrag

zullen worden tot stand gebracht, met een naar omvang overeenkomstige doorwerking in latere jaren.

Ik meen er goed aan te doen dit probleem onder Uw aandacht te brengen.

Tenslotte wil ik niet verhelen, dat de fractie ernstige bezwaren heeft tegen de beide nieuw te creëren ministersposten. Dit betreft niet alleen het feit, dat het aantal ministersposten zal worden uitgebreid, doch bovendien ook de aard van deze posten.

Ten aanzien van beide posten vrezen wij het scheppen van nieuwe competentiegeschillen, terwijl wij van de noodzaak van deze taakafsplittingsen in genen dele overtuigd zijn.

Met name bij het nieuwe departement van Volksgezondheid en Milieuhygiëne ligt de conflictstof reeds bij voorbaat opgetast.

Indien definitief tot de vorming van dit ministerie zou worden besloten, dienen onzes inziens tijdens de formatie de bevoegdheden van dit ministerie en van reeds bestaande ministeries zeer zorgvuldig te worden afgebakend.

Tenslotte moge ik U, mede namens de Tweede Kamer-fractie van de V.V.D. en de voorzitters van de V.V.D. en van de Eerste Kamer-fractie van die partij, die de meeste van onze besprekingen hebben bijgewoond, onze welgemeende dank overbrengen voor de wijze waarop U Uw informatieopdracht naar het zich nu laat aanzien tot een goed einde hebt gebracht.

Wij hebben daarvoor grote bewondering,

Met de meeste hoogachting,

MR. W. J. GEERTSEMA.

De Hooggeleerde Heer
Prof. Dr. P. A. J. M. Steenkamp

's-Gravenhage, 21 juni 1971

Zeer Geachte Heer Steenkamp,

Uw schrijven van 18 juni j.l. met daarbij gevoegd regeerakkoord, is in de Tweede Kamerfractie van de Christelijk-Historische Unie diepgaand besproken.

Bij de definitieve conclusies, welke U trekt in genoemd schrijven, kan onze fractie zich aansluiten.

Ten aanzien van de tekst van het regeerakkoord veroorloven wij ons enkele opmerkingen.

In de paragraaf Volkshuisvesting wordt terecht als doelstelling geformuleerd het bereiken van een jaarprogramma voor de woningbouw van 137.500 woningen, opgenomen in een verschuivend vierjaren-programma van 550.000 woningen.

Aan de veiligstelling van de financiering van dit programma wordt eveneens terecht grote aandacht geschonken.

Wij hebben er begrip voor dat wordt gesteld, dat de bereidheid van het kabinet om een groter deel van de woningbouw door het Rijk te laten financieren, mede wordt bepaald door de vraag, in hoeverre dit in het licht van de financieel-economische situatie verantwoord zal zijn.

Wij willen er echter op wijzen, dat de woningbouw een zodanige hoge prioriteit in de komende vier jaren behoort te hebben, dat naar ons oordeel niet licht een situatie zal intreden, waarbij verdergaande financiering van Rijkswege met de bedoeling het woningbouwprogramma op het vereiste peil te brengen, niet verantwoord zou zijn.

Het tot stand komen van de paragraaf inzake de democratisering van de onderneming wordt onzerzijds toegejuicht. Wij maken daarbij echter de aantekening, dat punt *d* beter wat ruimer kan worden geformuleerd. Bevordering van inspraak in het werkmilieu dient plaats te vinden, waar mogelijk en gewenst met raadpleging van deskundigen uit verschillende sectoren. Wij denken daarbij onder meer ook aan de positieve adviezen, die van verschillende deskundige zijden als b.v. de bedrijfsgeneeskundige diensten verwacht mogen worden.

In de paragraaf ruimtelijke ordening wordt terecht het beginsel van de gebundelde deconcentratie vermeld.

Wij willen hierbij niettemin opmerken, dat daarbij niet alleen de bevordering van de ontwikkeling van de middelgrote steden aan de orde is. Met name ook kleinere bestuurlijke eenheden dan middelgrote steden kunnen daarbij een zeer positieve rol spelen. Wij denken hierbij ook aan de kleinere steden en middelgrote gemeenten. Wat ons betreft ware hier dus liever te lezen: Bevordering van de ontwikkeling van middelgrote gemeenten.

Ten aanzien van het regionale beleid merken wij met betrekking tot punt 5, letter *g*, op, dat wij ervan uitgaan, dat zulks insluit een intensivering van het beleid tot spreiding van rijksdiensten.

Wellicht ten overvloede zij bij de paragraaf Milieubeheer opgemerkt, dat punt *j* als een eerste punt ware te formuleren en wel als volgt: Ingesteld wordt een Ministerie van Milieuhygiëne en Volksgezondheid.

Overigens tekenen wij bij deze paragraaf aan, dat naar ons oordeel de kosten, die de overheid maakt om milieuschade te voorkomen, op de vervuiler zullen moeten worden verhaald.

Ook het stelsel van belastingheffing zal waar mogelijk bij de bevordering van de milieuhygiëne moeten worden gehanteerd.

Het gebruik van moeilijk te vernietigen bestanddelen in ons milieu zal aan banden moeten worden gelegd en met een heffing belast.

De opbrengst van deze heffingen kan aan de bevordering van de milieuhygiëne ten goede komen.

De middellange termijnplanning zowel in nationaal als in E.E.G.-verband zal mede op de milieubeheersing van de lidstaten betrekking moeten hebben.

De formulering onder *7a* zou beter kunnen luiden:

7a. Intensief internationaal overleg over milieuvraagstukken. Het nemen van initiatieven via de E.E.G., in andere internationale organen en bilateraal om te komen tot een internationale code tegen het lozen van afval in water en lucht en tot een internationaal waarschuwings- en controlesysteem.

Met name ter zake van vervuiling van grensoverschrijdende rivieren, de Waddenzee en de Noordzee zullen betere internationale regelingen worden bevorderd.

Wij kunnen ons verenigen met het tot stand brengen van ombuigingen van rijksuitgaven over een breed front, reeds in 1972. Het bedrag van ongeveer f 900 miljoen komt ons daarbij aanvaardbaar voor. Ook de indeling in grote groepen kunnen wij aanvaarden, maar wij zijn van oordeel, dat de vrijheid moet blijven bestaan om bepaalde ombuigingen van het beleid op onderdelen en per begrotingshoofdstuk te vervangen door voorstellen, die binnen de desbetreffende groepering en per begrotingshoofdstuk budgettair equivalent zijn, ook wat de doorwerking daarvan in de volgende jaren betreft. Bij ons rijzen in dit verband vragen over de aanvaardbaarheid van voorstellen als verhoging van het kleuter- en schoolgeld. Hierbij ware te overwegen of de tariefstructuur van deze kleuter- en schoolgeld wijziging behoeft.

Ten aanzien van punt *9 f*, gaan wij ervan uit, dat dit restrictieve beleid met name betrekking zal hebben op de voorziening van nieuwe vacatures.

Met de voorgestelde uitbreiding van de begrotingsbedragen, welke voor ontwikkelingshulp ter beschikking zullen komen, gaan wij akkoord.

Wij spreken daarbij het vertrouwen uit, dat de strijd tegen de geldontwaarding, welke een wezenlijk element zal vormen van het beleid van het kabinet, zodanige vruchten zal afwerpen, dat met de concreet afgesproken bedragen het niveau ruim boven de 1 pct van het netto nationaal inkomen tegen factorkosten zal liggen.

De door U op basis van het uitgangspunt van 16 minstens voorgestelde verdeling van de aantallen ministersposten over de deelnemende politieke groeperingen, heeft onze instemming.

Wij willen U, nu Uw informatieve arbeid ten einde loopt, zeer hartelijk dankzeggen voor de grote inspanningen, die U zich hebt getroost en voor de positieve wijze, waarop U de totstandkoming van het regeerakkoord hebt bevorderd.

Met vriendelijke groet,

B. J. UDINK.

De hooggeleerde heer
prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp

Binnenhof, 21 juni 1971

Zeer geachte heer Steenkamp,

Uw brief van 18 juni 1971, waarin uw definitieve konklusies werden geformuleerd, is onderwerp geweest van diepgaand beraad in de fractie van de K.V.P.

Dit beraad heeft er toe geleid, dat ik gemachtigd ben namens de fractie van de K.V.P. te verklaren, dat zij instemt met het in uw brief geformuleerde regeerakkoord.

Mijn fractie heeft er wel behoefte aan enkele wensen aan U voor te leggen. Dit behoeft niet te betekenen dat, gelet op de fase waarin uw informatiewerk zich thans bevindt, tot nieuwe in het regeerakkoord neer te leggen formuleringen voor de hierna volgende punten wordt gekomen. Ik kan mij voorstellen dat het komende overleg met de door H.M. de Koningin aan te wijzen formateur zal leiden tot aan de wensen van mijn fractie aangepaste formuleringen.

In het vervolg van dit schrijven zal ik de nummering van uw regeerakkoord als leidraad aanhouden.

2. Staatkundige en bestuurlijke vernieuwingen

a. De voorkeur van mijn fractie gaat er naar uit de voorbereiding van de algehele grondwetsherziening op te dragen aan een staatssecretaris.

b. Eerste Kamer. Mijn fractie meent dat dit punt zoals het thans is geformuleerd, slechts via wijziging van de Grondwet kan worden gerealiseerd. Zij is derhalve van mening dat een eventuele interim-oplossing slechts kan worden bereikt in nauw overleg met de Eerste Kamer.

4. Ruimtelijke Ordening

Gelet op de grote betekenis van de ruimtelijke ordening zal in overleg met de formateur bezien moeten worden of de benoeming van een staatssecretaris voor deze taak van overheidszorg wenselijk is.

5. Regionaal beleid

b. het woord „voorshands” dient naar het oordeel van mijn fractie gelezen te worden als „zolang de herstructurering niet is voltooid”.

e. „het Westen” zou moeten worden gelezen als „de Randstad”.

In relatie met elkaar gebracht behoeven punten b. en d. verduidelijking.

Gaarne wil ik in dit verband nogmaals verwijzen naar mijn schrijven van 7 juni j.l. Daarin werd tot uitdrukking gebracht dat inderdaad een beperking van het aantal stimuleringsgebieden mogelijk is. Zolang dit echter noodzakelijk blijkt, dient het beleid t.a.v. de herstructureringsgebieden te worden voortgezet. Mijn fractie brengt deze visie met klem onder uw aandacht.

9. Terugdringen overbesteding

Algemeen. Mijn fractie heeft er begrip voor dat de aanduiding van de beleidsombuigingen uiteraard globaal moest zijn. Zij gaat er van uit dat verschuivingen met een zelfde budgettair effect – bij wijziging van de thans gesuggereerde – mogelijk zijn.

Mijn fractie wijst er op, dat de sektor onderwijs zwaar wordt getroffen. Zij hecht er aan te verklaren dat het uiterste zal moeten worden gedaan de verhoging van kleuter- en school-

geld te vermijden. Dit laat uiteraard onverlet de bereidheid ombuigingen te accepteren tot een totaalbedrag van circa f 900 miljoen.

d. Gezien de bijzondere problematiek van de steden en van de gemeentefinanciën, zal daaraan in de regeringsverklaring aandacht moeten worden geschonken.

10. Herwaardering overheidsuitgaven

De opmerking t.a.v. de regeling der promotie-assistenten vraagt verduidelijking¹⁾.

Verlaging van ruilverkavelingssubsidies en verhogen van ruilverkavelingsrente. Mijn fractie blijft er de voorkeur aan geven deze passage te lezen als „Streven naar een aanvaardbare wijziging van de ruilverkavelingswet”.

13. Sociale verzekeringen.

In dit verband wordt in meer algemene zin, in het bijzonder verwijzende naar de mogelijkheid dat ook de kinderbijslag voor het tweede kind zal worden bevroren, uw bijzondere aandacht gevraagd voor het volgende:

Bij de uitwerking van een aantal in het regeerakkoord voorgestelde maatregelen moet een eenzijdige en kumulatieve lastenverzwaring voor laagstbetaalden en middengroepen worden vermeden.

Wij nemen aan dat aan dit vraagstuk heel bijzondere aandacht zal worden besteed. Juist gelet op het totaal van de lasten die het Nederlandse volk zal hebben te dragen, is een evenwichtige spreiding van overwegend belang.

14. Inkomens- en vermogensverhoudingen.

Het is mijn fractie opgevallen dat de vermogensaanwasdeling in deze paragraaf niet wordt genoemd.

19. Ontwikkelingshulp.

Mijn fractie leest de laatste zin als volgt: „Nederland zal zich krachtig blijven inzetten voor een verdere verruiming van de invoer uit ontwikkelingslanden in de E.E.G. en in het algemeen voor ruimere handelsmogelijkheden voor deze landen”.

Volledigheidshalve wil ik reeds nu aandacht vragen voor vergroting van de efficiency van de hulp en in het algemeen voor de kwalitatieve aspecten van de ontwikkelingssamenwerking.

Tenslotte meent mijn fractie dat de uitbreiding van het aantal ministers tot 16 aan bedenkingen onderhevig en niet onontkoombaar is. Zij zou het op prijs stellen indien het aantal ministers slechts zou worden uitgebreid tot 15.

Mijn fractie stelt er prijs op U van harte dank te zeggen voor de uitzonderlijke inspanning die U zich hebt getroost om in goed overleg met mijn kollega's en mij tot het thans bereikte resultaat te komen.

Hoogachtend,

DR. G. H. VERINGA.

¹⁾ Een onevenwichtig beleid terzake zal inderdaad moeten worden vermeden. De functie van wetenschappelijk assistent zal niet voor promotie-assistenten mogen worden gebruikt. Het kan uiteraard niet de bedoeling zijn voor promotie-assistenten te lezen „assistent-onderzoekers”. Deze opmerking wordt gemaakt omdat in de voorstellen t.a.v. de verkorting van de studieduur de term promotie-assistent niet voorkomt.